Kšicová, Danuše

Recepce A.S. Gribojedova v českém prostředí

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. [1970]-1971, vol. 19-20, iss. D17-18, pp. [141]-166

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/108272
Access Date: 28. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

SBORNÍK PRACÍ FILOSOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERSITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
D 17/18, 1971

Danuše Kšicová.

RECEPCE A. S. GRIBOJEDOVA V ČESKÉM PROSTŘEDÍ

1.

Překlady a inscenace Hoře z rozumu

Zatímco první české překlady Puškina a Lermontova vznikaly ještě za života nebo nedlouho po smrti jejich tvůrců,[1] čekal Gribojedov, jenž bezesporu patří k trojhvězdí ruských básníků první třetiny 19. století, na tlumočení své mistrovské komedie *Hoře z rozumu* plných dvaasedmdesát let. Český čtenář se musel po dlouhá léta spokojit jenom s německým a polským prostřednictvím.[2] Přesto však první pokusy přeložit Gribojedovovo dílo do češtiny jsou mnohem starší než jejich scénická realizace. Již r. 1861 stěžuje si v Lumíru autor článku věnovaného podrobnému rozboru Hoře z rozumu na to, že se českému obecenstvu již sedm let slibuje překlad komedie, zatím však stále naprázdno.[3] Téhož roku však uvádí Riegrův slovník naučný, že český překlad komedie z pera gymnasiálního profesora z Písku Františka Šebka (1831 až 1873) je již v rukopise hotov. Tuto zprávu pak r. 1871 potvrzuje Světozor a později též Ottův slovník naučný. Další rukopis Hoře z rozumu od známého překladatele z polštiny a ruštiny Coelestina Friče (1856–1886) nabízel divadelním společnostem a ochotníkům pod názvem *Pan sekretář Tichoučký* r. 1885 časopis České besedy. O osudech tohoto textu, jehož existenci potvrzuje také Ottův slovník, není rovněž

---

[1] Puškin byl u nás překládán již ve třicátých letech. Srov. bibliografie Jos. Bečka, Hugo Kosterka, H. Procházkové, *Puškin v české literatuře*, in: sborník Puškin u nás, Praha 1949, str. 384 n. — H. Procházková, *Po stopách Puškinových do let šedesátých*, tamtéž, str. 152–239. — První překlady Lermontovovy prózy byly otištěny roku 1844. Srov. bibliografie *Michail Jurjevič Lermontov v české literatuře*, Praha 1865.

[2] Německý překlad vyšel o dva roky dříve než první knižní vydání originálu v Rusku. Srov. *Горе о ума, oder Leiden durch Bildung.* Von Karl von Knorring, Reval 1831. Další překlady následovaly v padesátých a sedmdesátých letech. Polsko uvedlo Gribojedova ze slovanských zemí nejdříve; již r. 1831 přeložil A. Korzeniowsky dva úryvky pod názvem *Kochanek szyderca*, Balamut 1831, č. 24–26. Roku 1857 vyšly současně dva knižní překlady: *Biada temu, kto ma rozum*, prz. Józef Lewart-Lewiński, Warszawa, a *Biada temu, kto ma rozum*, prz. Hipolit Świeykowski, tamtéž, přetištěn v Petrohradě r. 1893. Viz *Грибоедов в иностранных литературах.* Полное собрание сочинений А. С. Грибоедова, т. 2, под ред. и с примечаниями Н. К. Пиксанова, АН СССР, СПб. 1913, с. 293–300.

[3] –K, *Gribojedov, Gore ot uma*, Lumír 11, 1861, str. 1166–8, 1190–2. Za většinu bibliografických údajů o ohlasu Gribojedova u nás děkuji bibliografickému oddělení Ústavu jazyků a literatur v Praze; stať si však nečiní nároků na plné vyčerpání všech materiálů.

zatím nic známo.[4] Ani jedno z těchto tlumočení nebylo vydáno, stejně jako první varianta překladu B. Schnabela-Kalenského, jak si ukážeme dále. Je zajímavé, že na Slovensku vyšel překlad Hoře z rozumu od Jána L e š k a v časopise Sokol již r. 1876.[5] V tomto případě se tedy české překladatelství opozdilo za slovenským téměř o dvacet let, o německém a polském ani nemluvíc. První český překlad byl totiž otištěn až v polovině devadesátých let. Bez znalosti textu je dnes těžko usuzovat, zda dřívější pokusy nebyly otištěny pro nízkou kvalitu, nebo proto, že nenašly nakladatele. Jak František Šebek, tak zvláště Coelestin Frič byli totiž literárně i překladatelsky činní, takže jistou erudici měli nepochybně. I tak ovšem mohli na úskalích Gribojedovovy komedie ztroskotat. Vysvětlení, proč nebyl zájem o překlad této satiry již v první polovině 19. století, kdy se u nás o Gribojedovovi již dosti psalo, je pravděpodobně třeba hledat nejen v nedostatečné vyspělosti českého scénického jazyka, ale i v samém obsahu Gribojedovovy satiry, která byla asi pro svou společenskou angažovanost českému čtenáři mnohem vzdálenější nežli romantické práce Puškinovy a Lermontovovy, které se tehdy překládaly. Jistým svědectvím jsou také zkušenosti s nezdařilým uvedením Molièrova Misantropa v Praze, o němž psal Jan Neruda rozhořčenou recenzi do Národních listů 5. ledna 1866.

Bezprostředním popudem k intenzívnějšímu zájmu českých překladatelů o Hoře z rozumu byl jubilejní rok 1895, kdy uplynulo sto let od Gribojedovova narození. Na překladu komedie tehdy pracovali souběžně dva čeští překladatelé: František Táborský, který měl smlouvu s nakladatelstvím České akademie, a Boleslav Kalenský (vl. jm. Schnabel), který překlad vydal téhož roku vlastním nákladem. Tato práce Kalenského byla vlastně již jeho druhým pokusem, jak vyplývá z jeho dopisu adresovaného Táborskému. Protože tento list vysvětluje, za jakých okolností Kalenský překládal, citujeme jej celý:

Slovutný pane profesore!

Již před lety obíral jsem se dosti pilně „Hořem z rozumu", přeloživ je — ovšem hanebně — pro vlastní zábavu. Předloni, vida, že u nás vzdor blížící se sté ročnici narozenin Gribojedových panuje stálá netečnost, jako celou dobu před tím, umínil jsem si seznámiti české čtenářstvo s jeho komedií.

„Hoře z rozumu" přeložil jsem p o d r u h é. Maje práci za dozoru svého učitele propracovanější, chtěl jsem ji odevzdati v „České akademii" pro Sborník světové poezie. Mluvě o věci té s příznivcem svým panem Drem Č. Zibrtem, dověděl jsem se, že Vám, slovutný pane profesore, byl Českou Akademií překlad Hoře z rozumu svěřen.

Vydav na práci svou — jednak pořízením pramenů, jednak výlohami pro učitele — z n a č n é peněžní oběti, nechtěl jsem pokus svého překladu již odhoditi. Odhodlav se k poslední oběti, vydal jsem Hoře z rozumu sám. Nakladatele bych nenašel, proto jsem jej ani nehledal.

Výtisk svého překladu osměluji se Vám, slovutný pane profesore, věnovati. Práce má nebude zajisté bez četných vad. Vím však, že na základě nedostatků jednoho překladu možno příštímu překladateli vlastní práci zdokonaliti, jiné přednosti originálu lépe postihnouti a vzoru lépe se přiblížiti, a to je hlavní věcí. Mám tedy to neskromné vědomí, že práce má není bezúčelnou. Jen studiu o Gribojedovovi zcela oddán, potěším se nejvíce, bude-li překlad Váš, slovutný pane profesore, vysoko nad mým. A to zajisté bude.

Cítím sám, že poměr můj k Vám je nyní dosti choulostivý. Já chtěl však jen ukázati, že vzdor zdánlivé netečnosti, jsou u nás v ústraní lidé, kteří majíce smyslu pro přezíraná vynikající díla cizí, hlavně slovanská, jsou schopni též hmotných obětí z lásky k takovým pracím.

---

[4] *Slovník naučný* 1861, d. 3, str. 491—2. *„Gore ot uma", veselohra od Gribojedova*, Světozor 5, 1871, č. 36, str. 428. — Š e b e k František, Ottův slovník naučný 1906, d. 24, str. 570—1. — České besedy 1, 1885, č. 1, str. 6. — *Coelestin Li*poslav Frič, Ottův slovník naučný 1895, d. 9, str. 699—700.

[5] *Rozum spôsobil nehody*, posl. Jan L—a, Sokol 1876, str. 46—52, 84—90, 108—115, 135—141.

Prosím Vás tedy, slovutný pane profesore, byste mi své jednání jinak nezazlíval a výtisk mého překladu laskavě přijmouti ráčil.

S nejhlubší úctou oddaný

Boleslav Schnabel,
expeditor Matice České

Praha, 18. září 1895[6]

Boleslav Schnabel-Kalenský (1867—1913) se stal autorem prvního tištěného českého překladu Hoře z rozumu. Ve své době byl znám především jako hudební kritik, propagující u nás ruskou hudbu. Studoval také jazyky a literaturu, zvláště ruskou. Jeho hluboký odborný zájem o ni je ostatně patrný i ze dvou rozsáhlých studií o Gribojedovovi, vzniklých souběžně s překladem, k nimž se ještě vrátíme.[7] Překlad Kalenského měl vcelku průměrnou úroveň a vzbudil poměrně malý zájem české kritiky.[8] Zato se o něm velmi pochvalně vyslovuje P. Zabolotskij ve své bibliografické studii Грибоедов у славян, kde oceňuje také důkladnou úvodní studii Kalenského a pěkné vydání. Všímá si však i některých nedostatků tohoto překladu — především rusismů:

„Перевод Б. Каленского отличается полнотой, близостью к подлиннику, при чем наблюдается нередко наличность руссизмов там, где можно было бы подобрать и чешские выражения или обороты."[9]

Souběžně s Kalenským překládal Hoře z rozumu František Táborský. Jeho práce byla však posléze přerušena a tak ke knižnímu vydání překladu došlo až ve třicátých letech.[10] Česká akademie zřejmě tlumočení Táborského chystala rovněž ke Gribojedovovu výročí v r. 1895, které podnítilo Táborského i k tomu, aby se Gribojedovovou tvorbou zabýval literárněhistoricky, jak o tom svědčí jeho studie, otištěná r. 1895 v Herbenově Času.[11] Dokladem toho, že Táborský měl v polovině devadesátých let část svého překladu hotovu, je obsáhlá studie Jiřího Polívky z r. 1895, otištěná v Naší době,[12] kde je použito ukázek z překladu Táborského. O tom, jak k této spolupráci došlo, dovídáme se z korespondence Jiřího Polívky s Františkem Táborským (léta 1894—1895). Jde celkem o šest Polívkových dopisů,[13] v nichž se český literární historik obrací na Táborského s prosbou, zda by mohl použít jeho překladu komedie, o němž se dozvěděl právě z obálky Sborníku světové poesie. Dopisy jsou

---

[6] Srov. pozůstalost Fr. Táborského, Literární archív Památníku národního písemnictví v Praze.

[7] Je to jednak padesátistránková úvodní studie k jeho překladu: *Hoře z rozumu, jeho vznik, původce, umělecká cena a význam v básnictví ruském*, Praha 1895, jednak časopisecká studie: Bohuslav Šnábl, *Alexandr Sergejevič Gribojedov*, Národní listy 35, 1895, č. 15, 15. 1., str. 1; č. 18, 18. 1., str. 1; č. 21, 21. 1., str. 1; č. 23, 23. 1., str. 1—2.

[8] Vyšly jen tři nepříliš obsáhlé kritiky: T., *Gribojedov A. S., Hoře z rozumu*, Národní divadlo 3, 1896, č. 11, str. 1041. — S., *A. S. Gribojedov, Hoře z rozumu*, Čech 27, 1895, č. 241, str. 3. — Quido Beatus, *Hoře z rozumu*, Vlast 12, 1895, str. 198—199. Autor této recenze nesprávně uvádí, že kromě překladu B. Kalenského, který posuzuje, vyšlo také nákladem ČA tlumočení Fr. Táborského. Tento omyl vznikl pravděpodobně z neporozumění poznámce v předmluvě B. Kalenského. O existenci překladu B. Kalenského — aniž jej hodnotí — zmiňuje se také Fr. Sekanina ve své recenzi Veverova překladu, Národní politika 1913, č. 183 a Otokar Fischer v referátě o představení Hoře z rozumu v divadle na Vinohradech, Národní listy 58, 1918, č. 11, 12. 1. Z recenzentů vinohradského představení se o Kalenském poměrně nejvíce rozepisuje neznámý recenzent, vystupující pod šifrou M, Zvon 18, 1918, str. 237—8.

[9]) П. Заболотский, *Грибоедов у славян*, Полное собрание сочинений А. С. Грибоедова, т. 2, СПб. 1913, с. 295.

[10] A. S. Gribojedov, *Hoře z rozumu*, přeložil Fr. Táborský, Praha 1932.

[11] F. F., *A. S. Gribojedov*, Čas 1895, str. 84—86.

[12] Jiří Polívka, *A. S. Gribojedov*, Naše doba 2, 1895, str. 707—14, 769—76, 874—90, 990—998.

[13] Srov. pozůstalost Fr. Táborského, Literární archív, Praha.

zajímavé i proto, že dokládají, jak oba autoři spolupracovali. Polívka si často přímo objednával překlad určitých partií, které mu ještě chyběly pro dokumentaci textu. Z toho je tedy patrné, že Táborský v té době asi s prací teprve začínal. Některé části však měl pravděpodobně již hotovy, proto asi Polívka pro svou stať vybíral jenom ukázky z prvních dvou dějství komedie. Příčinou toho, že Táborský svůj překlad nedokončil v době, kdy nad ním počal pracovat, může být jednak to, že se intenzívně zabýval překlady z Lermontova,[14] jednak to, že jej r. 1895 předešel svým překladem komedie Boleslav Kalenský a že Táborský další práci nad Hořem z rozumu přerušil s odhodláním, že v ní bude pokračovat, až vyjde první kritické vydání Gribojedovova díla. Můžeme tak usuzovat jednak z obdobné situace, která zavinila opožděné vydání třetího svazku překladů z Lermontova,[15] jednak z poznámky k doslovu k Hoři z rozumu, v níž Táborský uvádí, že překládal podle vydání Piksanovova, které vycházelo v letech 1911—1917 (druhý díl, v němž je otištěna komedie, vyšel r. 1913).[16] Mezitím však byl vydán r. 1913 ještě jeden překlad, tentokrát z pera Františka Vevera[17] — a to mohlo být příčinou toho, že Táborský práci nad započatým překladem opět odsunul, aby se k ní vrátil až koncem dvacátých let snad v souvislosti s tlumočením Lermontovova dramatu Maškarní ples.[18] Jak je patrné z Polívkových dopisů, v nichž si badatel přímo objednává určité verše, neměl Táborský pravděpodobně přeloženo v devadesátých letech o mnoho více, než bylo uveřejněno v Naší době. Přesto však později překládal téměř úplně stejně, jak nás o tom přesvědčuje srovnání textu z Polívkovy studie s knižním vydáním překladu z r. 1932. Rozdíly mezi oběma redakcemi jsou malé. Táborský jenom v některých případech nahradil zastaralé znění modernějším, oč se většinou snažil také při revizi svých překladů z Lermontova a Puškina. V některých případech je opravený text dokonce horší nežli původní, jindy způsobuje zlepšení verše jednoho současně újmu na verši následujícím. Ke stejnému konstatování dospěla i Naděžda Slabihoudová ve své disertační práci z r. 1949 *Hoře z rozumu a jeho české překlady*. Kvalita druhé verze se v podstatě neliší od první varianty. Ještě méně korektorských zásahů bylo provedeno při přetiskování rukopisu knižního vydání, který se zachoval v pozůstalosti Táborského. Jde jenom o několik ojedinělých úprav, většinou inverzí, či o záměny jednotlivých slov, které celkovou úroveň překladu nijak nemění. Je to zřejmý doklad toho, že Táborský se jako překladatel přestal vyvíjet někdy koncem desátých let. Jeho překlad Hoře z rozumu trpí řadou nedostatků, především přemírou rusismů, kterých u něho najdeme snad ještě více než u Kalenského. Lapidární styl Gribojedovovy komedie, jejíž vtip a šarm spočívá především v jazykovém mistrovství, byl pro Táborského zřejmě těžkým problémem, který se mu nepodařilo zdolat. Dokladem je i to, že překlad vznikl až téměř čtyřicet let poté, kdy jej chtěl Táborský původně realizovat. Soudobá kritika však přesto přijala překlad Táborského velmi pochvalně, a to nejen v devadesátých letech, kdy jej Polívka charakterizuje ve své studii jako věrné tlumočení, ale i počátkem třicátých let, kdy jeho kvality vysoce vyzvedl Julius Heindenreich, přesvědčený o tom, že Táborský daleko předčil oba předchozí překladatele.[19] Obdobně kladného ocenění se dostalo Táborskému i z úst významného ruského literárního historika, působícího v meziválečné době na Karlově universitě — Evžena Ljackého, který mu v dopise z 20. listopadu 1932 děkuje za překlad Gribojedovovy komedie (Táborský mu ho pravděpodobně zaslal).[20] Jak je patrno z těchto příznivých ohlasů, měla škola přesného překladu ve třicátých letech ještě své pevné pozice.

---

[14] V r. 1892 a 1895 vyšly první dva svazky jeho překladů z M. J. Lermontova, *Básně*, díl I.—II.

[15] M. J. Lermontov, *Básně*, díl III, Praha 1918. Viz také D. Ksicová, *Překlady Františka Táborského z poezie M. J. Lermontova ve vývoji našeho překladatelství*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 1961, D 8, str. 33—72.

[16] *Полное собрание сочинений А. С. Грибоедова*, т. 2, под. ред. и с примечаниями Н. К Пиксанова, АН, СПб. 1913, с. 36. Táborský toto vydání vlastnil.

[17] A. S. Gribojedov, *Hoře z rozumu*, přeložil Fr. Vever, Praha 1913.

[18] M. J. Lermontov, *Maškarní ples*, přeložil Fr. Táborský, Praha 1929.

[19] J. Hch (Heidenreich), *Gribojedov po třetí v češtině*, Lidové noviny 17. 2. 1933, str. 9. Heidenreich se zde dopouští omylu, když tvrdí, že překlad Táborského má také časové prvenství; ale to nepochybně patří Kalenskému. — Zprávu o vydání překladu Táborského otiskl Zvon 33, 1932—33, str. 99.

[20] Viz pozůstalost Fr. Táborského, Literární archiv, Praha.

Táborského předešel ještě jeden překladatel. Byl jím František Vever (vlastním jménem Veverka, 1870—1917), autor řady nepříliš zdařilých povídek a románů z vojenského prostředí. Proti Kalenskému byl dosti zkušeným překladatelem. Tlumočil soudobou charvátskou prózu a poezii i povídky a novely ruských autorů 19. století. Jeho výběr však nebyl dobrý. Zaměřoval se většinou na autory druhého až třetího řádu, jejichž dílo zcela zapadlo (srov. např. S. N. Flaksin, K. M. Staňukovič, A. K. Michajlov, N. A. Lejkin aj.). Jeho vojenská profese (sloužil jako setník, později byl poštovním úředníkem) se podle Slabihoudové odrazila ve větším spádu překladu. Humoristické nadání, které projevil v takových povídkách jako *V županu a stejnokroji*, umožnilo mu slušně přeložit některá vtipná místa. Pracoval však velmi povrchně, kvalita jeho rýmů je nízká, jeho slovník je chudý. Řadu omylů a nepřesností nalezneme i v jeho krátké předmluvě. Proti Kalenskému je jeho překlad méně pečlivý, avšak obratnější. Byl zřejmě určen pro jeviště, kam byl také uveden pět let po otištění. Komedii tehdy nastudoval Václav Vydra v Městském divadle na Královských Vinohradech. Premiéra byla 10. ledna 1918. Z. Slabihoudová uvádí, že hra měla 13 repríz, což pokládá za důkaz malého úspěchu. Porovnáme-li však údaj s průměrnými počty repríz na Národním divadle, musíme konstatovat, že sama tato skutečnost by svědčila o pravém opaku. Většina ruských dramat nastudovaných v Národním divadle, kde byla u nás návštěvnost bezesporu největší, má v těch letech v průměru 4—9 repríz.[21] Hra byla tedy naopak přijata českým publikem velmi příznivě. Nepochybně k tomu přispěla okolnost, že byla uvedena na samém konci první světové války a že její návštěva mohla být chápána jako demonstrativní vyjádření proruských sympatií. Kritika se však vyjadřovala o představení dosti zdrženlivě. Byly výhrady proti scénickému provedení, proti režijnímu pojetí i proti hereckému výkonu Václava Vydry, který hru režíroval a současně v ní sehrál roli plukovníka Skalozuba.[22] Kritizován byl také příliš rychlý přednes veršů, který způsobil, že jejich smysl často divákům unikal. Tento nedostatek byl sice výhradně přičítán na vrub hercům, ale vpravdě byl z velké části zaviněn překladatelem. I když většina kritik, jak z doby bezprostředně po knižním vydání v roce 1913,[23] tak v souvislosti se scénickým provedením komedie,[24] byla Veverovu překladu velmi příznivá, ozvaly se také hlasy záporné, poukazující na nízkou úroveň Veverova jazyka, která mnohdy způsobila zamlžení nebo posunutí významu.[25] Přesto však byl úryvek z Veverova překladu otištěn časopisecky ještě v r. 1922.[26] Téhož roku bylo Hoře z rozumu hráno v Praze znovu, tentokrát však v originále. Bylo to předsta-

---

[21] Srov.: H. Doležil, A. M. Píša, *Soupis repertoáru Národního divadla v Praze 1881—1935*, Praha 1939. Mezi nejúspěšnější ruské hry do té doby patřil Gogolův Revizor, jenž byl v letech 1901—9 uveden 23krát a v letech 1911—14 13krát, a aktovka V. A. Krylova Medvěd námluvčím, provedená v letech 1889—1893 21krát, v letech 1896—1901 16krát.

[22] Antonín Bernášek, *Gribojedov, Hoře z rozumu* na Městském divadle vinohradském, Národ 2, 1918, č. 3, str. 39.

[23] Srov.: N., A. S. Gribojedov, *Hoře z rozumu*, přeložil Fr. Vever, Neruda 2, 1913, 31. 4. — G. W. (Gustav Winter), Právo lidu 22, 1913, č. 252, str. 1, 14. 9. — Fr. Sekanina, Národní politika 1913, č. 183. — Viz také П. Заболотский, Славянские Известия 1913, № 40, с. 570—1.

[24] Např. Karel M. Klos v Ženských listech 46, 1918, č. 2, str. 13—14 jej charakterizuje jako „velmi svědomitý a zdařilý překlad". — jv. (Vodák): *Stará veselohra ruská*, Lidové noviny 26, 1918, 15. 1., str. 2. — Ostatní referenti se o překladu nezmiňují. Zaměřují se jen na charakteristiku komedie a jejího scénického a hereckého provedení. Srov.: M. Majerová, Ženský svět 22, 1918, str. 56—57. — K (F. V. Krejčí), Právo lidu 27, 1918, č. 11, str. 1—2. — F. Ot. (Otokar Fischer), Národní listy 58, 1918, č. 11, 12. 1. — Bibiena, Čech 43, 1918, č. 12, str. 2. — Marie Hennerová, Kmen 1, 1917—18, č. 49, str. 5, 17. 1. — Ot. Jakoubek, Vlast 34, 1917—18, str. 252. — Šc; Volné slovo 25, 1918, č. 3. s. 2, 19. 1. — Hanuš Jelínek *Hoře z rozumu*, in: sborník S prvního balkónu, Praha 1918, str. 153—6.

[25] M, *A. S. Gribojedov, Hoře z rozumu*, Zvon 18, 1918, str. 237—8.

[26] A. S. Gribojedov, *Z komedie „Hoře z rozumu"*, Venkov 17, 1922, č. 43, str. 13. Jde o monolog Čackého ze 3. jednání.

vení ruských studentů ve prospěch hladovějících v Rusku, uspořádané 8. května 1922 ve Stavovském divadle.[27]

Z mimopražských scén uvedla Gribojedovovu komedii poprvé olomoucká činohra 7. října 1933 v režii Oldřicha Stibora. Nebylo to však představení příliš zdařilé. Kritika mu vytýkala spěšné nastudování, nevhodné herecké obsazení a špatný přednes veršů.[28] Mnohem větší kulturní událostí bylo nastudování komedie v Národním divadle za pohostinské režie N. N. Jevrejnova 29. listopadu 1935 ke 140. výročí Gribojedovova narození. U této příležitosti se také konala slavnostní přednáška Jiřího Horáka na filosofické fakultě Karlovy university za přítomnosti vládních činitelů a poté pro vedení a herce Národního divadla ve zkušební síni Mánesa. Slavnostní večer uspořádal i Slovanský ústav. Bylo rovněž otištěno interview s N. N. Jevrejnovem, vysvětlující jeho režijní záměry, a vůbec, jak konstatoval Jindřich Vodák, bylo uvedení komedie předem náležitě připraveno tiskem.[29] Jako textu bylo tentokrát použito Veverova překladu v kombinaci s tlumočením Táborského. Slabihoudová mylně uvádí, že tato verze vznikla za spolupráce obou autorů. Nebylo to možné, neboť Vever v té době již dávno nežil. Nezdá se, že by úpravy prováděl sám Táborský. Podle toho, jak mechanicky jsou spojovány partie z jednotlivých překladů, aniž by se přihlíželo k jejich jazykovým kvalitám, bylo by možno usuzovat, že s velkou pravděpodobností jde o práci dramaturgovu. Nasvědčuje tomu i tato okolnost: v pozůstalosti Táborského se nezachovalo nic, co by potvrzovalo, že se na nové variantě nějak podílel. Vymykalo by se to i z jeho překladatelské a básnické praxe, v níž nenajdeme nic obdobného. Tato verze byla rozmnožena pouze strojovým přepisem a bylo jí užito výhradně pro scénické provedení. Tiskem vyšel jenom úryvek tohoto překladu až po válce ve Světě sovětů.[30] Neznámý upravovatel se sice snažil zbavit text knižnosti a stylistických neobratností a vad, jichž je dost v obou překladech, pracoval však zřejmě příliš zběžně a mechanicky, než aby mohl svému úkolu plně dostát. Kloubil text po jednom či několika verších, tu od jednoho, tu od druhého překladatele. Někde sám pozměnil nějaký výraz nebo vazbu. Ve snaze po větší přirozenosti raději porušoval rýmovou strukturu: srovnejme např. Vever: Sofja: Jděte! Den dlouhý bez vás trvat bude věčně (str. 21). Táborský: Líza: Bůh s vámi! Pusťte už ty ruce (str. 12), místo Veverova verše: Tak sbohem, pusťte ruku slečně. (Tato úprava byla provedena dodatečně tužkou asi v průběhu studia). Na několika místech se upravovateli skutečně podařila změna k lepšímu, když například místo nevhodného dialektismu, který Táborský zcela neústrojně vládá do úst Famusovovi, užil přirozenějšího překladu Veverova: Táborský: Ěh, děvčico, éh, jaká nezbeda ty (str. 19), Vever: Ty čtveračko, tos nastrčila pro mě? (str. 17). Podobně odstranil upravovatel i některé rusismy (např. zavřeni místo zapřeni). Řada obdobných nebo i markantnějších lapsů mu však unikla. Tak například ponechal zcela beze změny rýmové vycpávky — autorem většiny z nich je Táborský —, ačkoli mohl užít vtipněji přeložených míst v textu Veverově. Výsledkem této úpravy byl tudíž mechanicky utvořený konglomerát, který po stránce překladatelské nepřinesl naprosto nic nového. Většího spádu hry se režie snažila dosáhnout některými škrty a zkracováním. Atraktivnost představení byla zajištěna jednak hostováním známého

---

[27] V citovaném *Soupisu repertoáru Národního divadla v Praze 1881—1935* je uvedeno omylem, že komedii provedl 8. 5. 1922 sbor Ruského komorního divadla za režie S. V. Strenkovského. Z denního tisku je zřejmé (srov. Národní listy 1922, č. 124, str. 4, č. 125, str. 2, č. 126, str. 4), že emigrantské Ruské komorní divadlo, které působilo r. 1922 již druhou sezónu ve Švandově divadle v Praze, hrálo až 9. 5. 1922, nikoli však komedii Gribojedova, avšak drama L. Andrejeva Dny našeho života.

[28] B. N., *Olomoucká činohra*, Moravské národní osvobození 10, 1933, č. 238, str. 6, 11. 10.

[29] Savi, *Jak má být vypraveno Hoře z rozumu?* Venkov 1935, č. 275, str. 6, 26. 11. — Minov, *Před premiérou Hoře z rozumu*, Národní osvobození 12, 1935, č. 275, str. 6, 26. 11. — y, *Profesor Jiří Horák z Karlovy university o Hoři z rozumu*, České slovo 27, 1935, č. 257, str. 4, 7. 11. — *Gribojedovův večer k slavnostnímu představení v Národním divadle*, Jas 9, 1935, č. 52, str. 14. — J. Bečka, *Gribojedovovské Rusko*, Národní listy 75, 1935, č. 325, 27. 11.

[30] Svět sovětů 9, 1946, č. 2, str. 11. — Rukopis má v podtitulu jen toto označení: „Text podle přebásnění Fr. Táborského a F. Vevera". Jediný exemplář této úpravy s režijními poznámkami se zachoval v archívu činohry Národního divadla v Praze.

ruského režiséra, žijícího od počátku dvacátých let ve Francii, jednak výborným obsazením. (Famusova hrál V. Vydra, Sofju J. Šejbalová, Molčalina J. Pivec, Čackého Z. Štěpánek, hraběnku-babičku A. Nedošínská, Chlestovovou R. Nasková, Repetilova H. Haas atd.). Veškerá snaha herců však nemohla zakrýt jazykovou zastaralost textu a nešťastné zkombinování dvou překladů, což tentokrát konstatovala kritika zcela otevřeně. Malou péči o jazykový projev zavinila i skutečnost, že ruský režisér nemohl tuto stránku inscenace dosti dobře posoudit. Jinak bylo Jevrejnovovo hostování oceňováno s velkými sympatiemi jako práce průkopníka moderní ruské režie a znamenitého divadelníka, který dovedl výstižně zachytit charakter ruského prostředí, i když místy zacházel až do jisté operetnosti. Kladně byl také hodnocen Jevrejnovovův záměr vytvořit z komedie satirické monodrama v komplexním smyslu, v němž by všechny postavy byly představovány tak, jak je viděl Čackij, a tedy sám autor. Jindřich Vodák ve své zasvěcené recenzi ocenil rovněž režisérovu snahu spojit děj s jevištěm tak těsně, aby měla každá postava i scéna své vlastní prostředí. Proto rozbil drama do jedenácti obrazů, v nichž všichni žijí v trojí podobě: za zdmi domu, svým obyčejným životem i životem dramatického děje. Přísný Vodák označil tento divadelní večer za „hvězdu slibů" v českém repertoáru.[31] Inscenace měla sedm repríz, což byl tehdy stále ještě dobrý průměr. Hrála se však jenom něco přes dva měsíce — do 4. ledna 1936.[32] Jednu z příčin, proč byla hra poté stažena, vysvětlil velmi lapidárně Vincenc Červinka konstatováním, že po několika reprízách u nás obvykle dochází k rozklížení.[33] Přes všechny jistě oprávněné výhrady kritiky bylo představení velkou kulturní událostí slavnostního charakteru, což dokazuje i široký ohlas českého tisku.[34] Tento úspěch souvisel nepochybně se zesíleným zájmem české veřejnosti o ruskou kulturu v době podepsání spojenecké smlouvy se Sovětským svazem.

Vítěznou cestu na naše jeviště nastoupilo Hoře z rozumu až v době poválečné, a to především zásluhou nového, tentokrát kolektivního překladu M. Marčanové, B. Mathesia a Z. Niliusové,[35] který poprvé představil Gribojedova v moderním pojetí. V této podobě se komedie hrála na Vinohradském divadle ke 30. výročí Říjnové revoluce 7. listopadu 1947 v režii Jiřího Frejky i na scénách mimopraž-

---

[31] jv (Jindřich Vodák), *Divadelní kouzla na Gribojedovu*, České slovo 27, 1935, č. 278, str. 10, 30. 11.

[32] Data jednotlivých představení jsou uvedena jako poznámka inspicienta Uhra na druhé straně rukopisu Hoře z rozumu. Po premiéře 28. 11. 1935 následují takto: 29. 11., 2. 12., 6. 12., 11. 12., 22. 12. 1935 a 4. 1. 1936. Srov. také Jaroslav Procházka, *Generace za Hilarem a Odstrčilem, Rozrušené desetiletí Národního divadla. Soupis repertoáru Národního divadla v Praze v sezónách 1935—45*, Praha 1947, str. 27.

[33] Vincenc Červinka, *Pražská divadla v novém roce*, Zvon 36, 1936, str. 355.

[34] Kromě výše citovaných článků srov. např.: Miroslav Rutte, *Od Molièra ke Gogolovi*, Národní listy 75, 1935, č. 328, str. 5, 30. 11. — jk, *A. S. Gribojedov, Hoře z rozumu*, Rudé právo 16, 1935, č. 279, str. 4, 30. 11. — A. V. (Antonín Veselý), *Hoře z rozumu*, Pražské noviny 1935, č. 277, str. 4, 30. 11. — *K premiéře Gribojedovovy slavné hry Hoře z rozumu v Praze. Podle ruského režiséra N. N. Jevrejnova*, Pestrý týden 10, 1935, č. 47, 50, str. 19. — Přehled citátů z jiných českých kritik přinesl časopis Národní divadlo 13, 1935—36, č. 6, str. 7—8 pod názvem *Hoře z rozumu v divadelní kritice*. Cituje výroky Českého slova, Práva lidu, Národních listů, Národní politiky a Venkova. — *Výjev z A. S. Gribojedovovy hry Hoře z rozumu, hrané v Národním divadle*, Jas 10, 1936, č. 3. — ež, *A. S. Gribojedov, Hoře z rozumu*, Čech 60, 1935, č. 49, str. 7, 7. 12.

[35] A. S. Gribojedov, *Hoře z rozumu*, přel. M. Marčanová, B. Mathesius, Z. Niliusová, Praha 1947. Posudky přinesla opět řada časopisů. Některé z nich si všímají jak překladu, tak jeho scénické realizace. Srov. např.: Hana Budínová, *Hoře z rozumu*, Kulturní politika 3, 1947, č. 11, str. 6. — Ota Popp, Lidová kultura 3, 1947, č. 46, str. 7. — Lad. Fikar, *Tleskáme „Hoři z rozumu"*, Mladá fronta 3, 1947, č. 262, str. 5. — Benjamín Jedlička, *Od Gribojedova k Leonovu*, Tvorba 16, 1947, str. 924—5. — Slavomír Wollman, *Hoře z rozumu*, Směr 1, 1948, č. 17, str. 13—14. — Dt., *Gribojedov, Hoře z rozumu*, Knihovna 3, 1948, str. 151. — *Hoře z rozumu česky*, Svět sovětů 11, 1948, č. 9, str. 7.

ských.[36] Největšími událostmi byla pražská inscenace Frejkova a brněnská realizace Alše Podhorského v Mahenově divadle z 18. října 1949. Čackého tehdy hrál s úspěchem Rudolf Jurda. Na Frejkově inscenaci oceňovala kritika jeho snahu komedii spíše aktualizovat, nežli podat historicky věrně. Tak např. podle názoru Jiřího Hájka spatřoval Gribojedov v protihráčích Čackého ještě hrozivou sílu starého světa, zatímco ve Frejkově pojetí přibylo spíše rysů groteskních a komických. Zvláště závěrečná scéna tak nabyla „obludnosti a symboličnosti přímo drtivé". Se sympatiemi byly posuzovány i herecké výkony: Sofie J. Štěpničkové, Čackij V. Šmerala, Famusov V. Plachého či Krejčův Molčalin. Vcelku bylo představení hodnoceno jako velký večer divadelní poezie.[37] Sám Frejka pokládal Čackého za ducha tvořivosti, který se objevuje při každé výměně generací. Nezískává sice nikdy nic pro sebe, zato však pro celek a pro příští. Frejka vidí v Čackém typ konstruktivní, tvůrčí, na rozdíl od takových destrukčních projevů, jaké nachází ve famusovském chválení starých zlatých časů či v molčalinovské honbě po kariéře i za cenu handlování se zásadami a city.[38]

Ke 120. výročí dramatikovy smrti vysílal v únoru r. 1949 Hoře z rozumu v režii Franka Tetaura také československý rozhlas.[39] V polovině padesátých let se také v Brně uváděla jako jediná hra z ostatní Gribojedovovy tvorby, která se kdy u nás inscenovala, *Vdaná nevěsta*, na níž se Gribojedov podílel jako spoluautor.[40]

I když bylo poválečné inscenování Hoře z rozumu z pera kolektivu v porovnání s předchozími překlady poměrně zdařilé, objevil se již za sedm let překlad nový, tentokrát z pera Bohumila Fraňka. Kritika právem konstatovala, že to byl překlad plně opodstatněný, i když překladatel místy Mathesiova mistrovství nedosáhl.[41] V této podobě uvedly komedii opět některé scény mimopražské[42] a 18. února 1962 ji hrálo pražské Realistické divadlo v režii K. Palouše, což opět vzbudilo zaslouženou pozornost kritiky. Názory recenzentů na toto představení se však dosti lišily. Zatímco František Černý ocenil režii K. Palouše vcelku se sympatiemi (z hereckých projevů se mu líbila především Pešková v epizodní roli hraběnky Chrjuminové a Čackij v podání

---

[36] Jako první mimopražská scéna uvedlo Hoře z rozumu Mahenovo divadlo v Brně 18. 10. 1949 v režii A. Podhorského a s výpravou Fr. Malého, 3. března 1950 byla premiéra ve Státním divadle v Liberci. Srov. *Další ruský klasik na scéně SDL*, Stráž severu, Liberec 6, 1950, č. 55. V režii Miroslava Janečka se hrála komedie v Krajském oblastním divadle v Hradci Králové 9. 1. 1953. Viz Josef Rodz, *Na Hoři z rozumu*, Pochodeň 39, č. 2, str. 8, 9. 1. — Evžen Drmola, *Gribojedov na scéně Krajského oblastního divadla*, tamtéž, č. 2, str. 8. Komedii uvedlo také Slezské divadlo Zdeňka Nejedlého v Opavě 12. 9. 1965 v překladu B. Mathesia a spol. a v režii Jaroslava Kubáta.

[37] O brněnském představení srov.: J. B. Svrček, *K premiéře Gribojedovova Hoře z rozumu*, Práce 5, 1949, č. 243, str. 13, 16. 10. — jbs. (tentýž), *K inscenaci Gribojedovovy komedie Hoře z rozumu*, tamtéž, č. 246, str. 5, 20. 10. — O pražské inscenaci viz: Jiří Hájek, *Hoře z rozumu*, Rudé právo 28, 1947, č. 263, str. 2, 12. 11. — AMP (A. M. Píša), *Večer divadelní poezie*, Právo lidu 50, 1947, č. 262, str. 4, 11. 11.

[38] *Proč Gribojedov? Proč Hoře z rozumu?* Práce 3, 1947, č. 256, str. 3, 4. 11.

[39] Realizace nebyla příliš zdařilá, srov.: Jar. Opavský, *Rozhlas k výročí A. S. Gribojedova*, Rudé právo 1949, č. 36, str. 5, 12. 2. — O. S. (Olga Srbová), *Týden v rozhlase*, Práce 5, 1949, č. 31, str. 8, 6. 2.

[40] Hlavním autorem této lehké konverzační komedie byl A. A. Šachovskij, ten však v časové tísni požádal své přátele A. S. Gribojedova a N. I. Chmelnického o napsání několika scén. Gribojedov je autorem začátku 2. dějství, což je jedna z nejlepších partií celé hry. O brněnském představení srov. Jaroslav Mandát, *„Vdaná nevěsta" na scéně Mahenova divadla*, Rovnost 71, 1955, č. 16, str. 4, 26. 2.

[41] A. S. Gribojedov, *Hoře z rozumu*, Praha 1954. Recenzi napsal Jiří F. Franěk, *Jubilejní vydání Hoře z rozumu*, Literární noviny, 1955, č. 4, 22. 1.

[42] *Jihočeské divadlo v Českých Budějovicích*, Literární noviny 4, 1955, č. 45, str. 10, 5. 11. — V Ostravě byla premiéra 4. 12. 1955, Antonín Brož při ní oslavil 40 let umělecké činnosti rolí Famusova, Divadlo 7, 1956, str. 83. — Neúspěšné bylo představení v brněnském Divadle Julia Fučíka, srov. Artur Závodský, *Klasické drama, které nepromluvilo*, Rovnost 78, 1963, č. 8, str. 2, 26. 2.

mladého herce Bessera), podrobil S. Machonin představení zevrubné kritice. Vidí v něm rezultát tvůrčích rozpaků Divadla Zdeňka Nejedlého. Klady představení nachází spíše tam, kde se režie odchýlila od svého původního záměru komedii důsledně aktualizovat. Machonin především nesouhlasí s tak zúženým pojetím aktualizace, jaké měl na mysli Palouš, tj. traktování Famusova např. jako soudobého byrokrata, brzdícího rozvoj socialismu, nebo Čackého jako chruščovovský typ komunisty. Je zcela oprávněně přesvědčen o tom, že takové pojetí Gribojedovovu komedii velmi zúžuje. Podle jeho názoru by se měl Čackij chápat spíše jako „monumentální, velkolepý rétor budoucnosti, jako revolučně romantická patetická postava."[43]

Ani překlad Fraňkův však nezůstal posledním. V březnu r. 1970 vydala Dilia další přetlumočení z pera dramatika Václava Renče, který aktualizoval komedii v duchu soudobého scénického jazyka. Jako první se pokusil o zčeštění charakterizačních jmen hrdinů. Renč úzce spolupracuje s Divadlem bratří Mrštíků v Brně, které uvedlo jeho vlastní hru gribojedovovského charakteru Hoře z návratu; na překladu dramatu Gribojedovova pracoval vlastně v objednávce této scény. Zde byla také komedie v jeho zpracování realizována v 25. jubilejní sezóně 11. dubna 1970 ke 100. výročí narození V. I. Lenina za režie Pavla Římského. Premiéra vyvolala bohatou odezvu tisku, který oceňoval vesměs velmi příznivě — jen s některými menšími výhradami — jak režijní pojetí, tak jednotlivé herecké projevy (Čackého L. Peňáze, Svojdobova P. Kunerta, Ostrozuba L. Marečka, Jevdokinnou Zd. Gräfové, Sofii J. Tomkové, Lízu L. Vaněčkové).[44] Mnohem kritičtěji přijala představení Bratislava při hostování brněnského divadla na Nové scéně 20. dubna 1970. Recenzentům chyběla v provedení poetičnost a zdálo se jim, že byly nedostatečně vystiženy komplikované dobové a společenské souvislosti. Řadu výhrad měli především k režijnímu pojetí Pavla Římského, známého na Slovensku z tamního působení. Kritika mu kladla za vinu, že pouze karikoval starou ruskou společnost, že však současně oslabil hru o slavný Gribojedovův protest a vzdor tím, že zdůrazňoval nefunkční scénické prvky, jako např. víření točny v závěru plesové scény, z níž prý byla neprávem učiněna dominanta hry. Nepříznivého ocenění se až na malé výjimky dostalo i hereckému provedení.[45] Představení tedy v Bratislavě propadlo. Snad to bylo dáno i tím, že bylo zařazeno do týdne ruské kultury, který byl sestaven zřejmě dosti narychlo a improvizovaně z pohostinských vystoupení slovenských scén. I když inscenace je místy skutečně poněkud „přetažena", domnívám se, že výtky bratislavské kritiky nebyly vždy zcela oprávněné. Režisér má přece právo stylizovat a satiricko-komediální poloha Gribojedovovi plně odpovídá. I s odstupem půl roku od premiéry můžeme konstatovat, že jde o dobrou scénickou realizaci, která je soudobému divákovi blízká.

Porovnáme-li všechny uvedené překladatele,[46] dojdeme k závěru, že nejblíže co do překladatelského stylu si byl Fr. Táborský s B. Kalenským. Spojuje je nejen obdobná poetičnost, která je, jak již konstatovala Slabihoudová, Gribojedovovi cizí,

---

[43] František Černý, *Dva klasikové a dvě cesty (Gribojedov a Ostrovskij na pražských scénách)*, Rudé právo 42, 1962, č. 63, str. 2, 5. 3. — Sergej Machonin, *Třikrát klasika — a co s ní?* Literární noviny 11, 1962, č. 11, str. 8, 17. 3. — Jan Císař, *Herec z historie včerejší a dnešní*, Tvorba 27, 1962, č. 10, str. 236. — Jinak byly otištěny jen stručné zprávy v Rudém právu 42, 1962, č. 51, str. 4 a v č. 56, str. 2 a v Literárních novinách 11, 1962, č. 3, str. 1.

[44] Představení vyvolalo bohatou odezvu brněnského tisku, oceňujícího jak samu inscenaci, tak kvality nového překladu. Srov.: *K premiéře v Divadle bratří Mrštíků Hoře z rozumu*, Kam, 1970, 1. 4. — Artur Závodský, *Klenot ruské dramatiky*, Rovnost 1970, 15. 4. — (jur) (Jindřich Uher), *Etuda pro Užvanilova*, Rovnost 1970, 24. 4. — Vít Závodský, *Ruský klasik a dnešek*, Lidová demokracie 1970, 29. 4. — Zdeněk Srna, *Klasická ruská komedie*, Práce 1970, 5. 5. — Jaroslava Suchomelová, *Znovu na téma hoře*, Mladá fronta 1970, 27. 5. — tj (Jiřina Telcová, *Romantismus dneška*, Svobodné slovo 1970, 21. 4.

[45] L. O., *Útrapy z Brna*, Večerník 1970, 21. 4. — *Prehliadka ruskej klasiky*, Práca 1970, 18. 4. — Milan Polák, *Štyria dobrí autori*, Film a divadlo 1970, č. 12, str. 26.

[46] Srov. úryvek ze známého monologu Čackého z prvního dějství:

Ну что ваш батюшка? все Английского клоба	a	13	6
Старинный, верный член до гроба?	a	9	4

Ваш дядюшка отпрыгал ли свой век?	b	10	5
А этот, как его, он турок или грек?	b	12	6
Тот черноглазенький, на ножках журавлиных	c	13	6
Не знаю, как его зовут,	d	8	4
Куда ни сунься: тут как тут,	d	8	4
В столовых и гостиных.	c	7	3
А трое из бульварных лиц,	e	8	4
Которые с полвека молодятся?	f	11	5
Родных мильон у них, и с помощью сестриц	e	12	6
Со всей Европой породнятся.	f	9	4

(Полное собрание сочинений А. С. Грибоедова, т. 2, под ред. Н. К. Пиксанова, АН СПб. 1913, с. 18)

Kalenský:

Kde otec váš? Dál anglický klub navštěvuje?	a	13	6
Člen starý, věrný do hrobu je?	a	9	4
A strýčkovi snad odzvonili již?	b	10	5
Ten ... Řek či Turek ... jaké jméno *má ten muž?*	b	12	6
Ten osmahlec, jenž na nožičkách čapích kráčí,	c	13	6
Jak jmenuje se, nevím sám ...	d	8	4
Kam hneš se, zde je, hned zas tam,	d	8	4
I v *jídelnu* se vtlačí ...	c	7	3
A z *ulic ty* tři *osoby,*	e	8	4
Jež věku půl *mladě líčí, tváří?*	f	*10*	5
Jich *rod* je *četný, sester vdavky způsobí,*	e	12	6
že s Evropou jim zpřízniti se zdaří. — (str. 25)	f	*11*	5

Vever:

Nu, což pan otec, zdráv? *Pamětliv zvyku svého*	a	13	6
je členem klubu anglického?	a	9	4
Což strýček váš, tak hrdý na svůj věk?	b	10	5
A ten ... jak jmenoval se ... Turek nebo Řek,	b	12	6
jenž na vysokých nohách, sluncem opálený,	c	13	6
v *jídelnách různých* stále jen	d	8	4
se pohyboval celý den? ...	d	8	4
A což *mé známé ženy,*	c	7	3
z boulevardů *dámská trojice*	e	8	4
vždy stejně mladé, jejíž léta stojí,	f	11	5
již sňatky sestřenic, jichž čítá tisíce	e	12	6
s Evropou celou v přízni pojí? ... (str. 37)	f	*12*	6

Táborský:

Nuž, co váš *báťuška*? Vždy klubu Anglického	a	13	6
člen starý, věrný do hrobu *až svého*	a	*11*	5
Váš strýček, *odskákal-li* už svůj věk?	b	10	5
A tenhle jak ho *zvou*? on Turek nebo Řek	b	12	6
ten *přihnědlý,* na nožkách *jeřábích* co hude,	c	13	6
jak *zvou* ho, nevím věru sám;	d	8	4
kam jen se hneš, je tu i tam,	d	8	4
v jídelnách, v salónech a *všude,*	c	9	4
A z bulvárů tam *troji rek,*	e	8	4
co *půl se věku* stále zmlazují se?	f	11	5
Milion příbuzných s pomocí sestřiček	e	12	6
s Evropou celou spříbuzní se. (str. 23)	f	9	4

Marčanová, Mathesius, Nilusová:

Co otec váš? Zda stále ještě je	a	*10*	5
člen v klubu anglickém, věrný mu bezmezně?	a	*12*	6
Je dosud *živ a zdráv váš dědeček*?	b	10	5
A jak se jmenuje ten Turek nebo Řek?	b	12	6
Ten snědolící dlouhý chlap,	c	*8*	4
můžeš jít kamkoli a všude vždycky je:	a	*12*	6

nýbrž i aplikace podobných rýmových výplní, dialektismů užitých pro vytvoření rýmu a především snaha po doslovném tlumočení, která měla za následek řadu nepřirozených a neobratných spojení. Tyto shody jsou tím paradoxnější, že Táborský pokládal překlad Kalenského za velmi slabý, jak je patrno z citátu z Evžena Oněgina, který vepsal vlastnoručně do exempláře Hoře z rozumu věnovaného mu Kalenským:

Но вот
Неполный, слабый перевод,
С живой картины список бледный,
Или разыгранный Фрейлиц
Перстами робких учениц.[47]

Básnická zkušenost Táborského se na rozdíl od Kalenského projevila v lepším citu pro rytmus, tak nezbytném při překládání ruských jambů. Malá překladatelská praxe Kalenského je zřejmá především z častých porušení rytmu. Po této stránce byl obratnější jak Táborský, tak Vever. Pokud se týče množství rusismů, užitých ve všech překladech, patří prvenství bezesporu Táborskému.

V e v e r o v o tlumočení je proti pracím Táborského i Kalenského přirozenější, čtivější a mnohde i srozumitelnější. Přesto se v něm však vyskytují některé knižní výrazy či vazby, jež jsou svou rozvleklostí a násilnou vykonstruovaností prostému Griboje-dovovu jazyku zcela cizí. Podobně jako Táborský vypomáhá si někdy i Vever rýmovými či rytmickými výplněmi. I když se Táborskému podařilo přeložit některá místa výstižněji, jako celek působí Veverův překlad moderněji.

---

	v *krčmě i na všech hostinách*?	*d*	*8*	*4*
	A co ty dámy tři, ty známé z promenády,	*e*	*13*	*6*
	jež věčně mladými by zdát se chtěly rády?	*e*	*13*	*6*
	Milion příbuzných snad mají, ne-li více,	*f*	*13*	*6*
	a s celou Evropou je spřízní sestřenice. (str. 18)	f	*13*	*6*
Franěk:				
	Nu, co klub Anglický? Jej stále otec brání	a	13	6
	člen skalní, věrný do skonání?	a	9	4
	A strýček váš, už dohopkal svůj věk?	b	10	5
	A tamten, víte přec, je Turek nebo Řek —	b	12	6
	ten s tváří do sněda a dlouhatý jak bidlo,	c	13	6
	už nevím, jak se jmenuje,	d	8	4
	kam člověk přijde, všude je,	d	8	4
	kde hosti jsou a jídlo?	c	7	3
	A trojlístek těch krasavic,	e	8	4
	jež půlstoletí mládí předstírají	f	11	5
	a v celé Evropě dík houfu sestřenic	e	12	6
	ve velkém světě přízeň mají? (str. 35)	f	9	4
Renč:				
	A co váš tatínek? Je stále ještě členem	a	13	6
	v Anglickém klubu velectěném?	a	9	4
	Co strýček, zdalipak už odskákal svůj věk?	b	*12*	*6*
	A druhý, honem, ten ... je Turek nebo Řek?	b	12	6
	co chodí jako čáp a snědý je až strach,	c	13	6
	jméno už nevím; *byl jak veš*,	d	8	4
	najdeš ho všude, kam se hneš,	d	8	4
	i v salónech i v hospodách.	c	*8*	*4*
	A ty tři krásky z promenády?	e	*9*	*4*
	půl století už předstírají mládí,	*e*	11	5
	milión příbuzných a sešvagřeny jsou	*f*	12	6
	pomalu s celou Evropou. (str. 19)	f	*8*	4

[47] Úryvek z 31. sloky, 3. kap. Evžena Oněgina. Kniha s uvedeným citátem je uložena v knihovně Fr. Táborského.

Všechny poválečné podoby Hoře z rozumu se již zbavily závislosti na originálu, jsou plně srozumitelné, odpovídají duchu češtiny. Marčanová, Mathesius a Niliusová překládají volně a někdy si vypomáhají tím, že v drobnostech mění smysl originálu. Ještě nezávislejší jsou v poměru k formě. Nedodržují ani počet veršů, ani rýmové schéma a samozřejmě ani množství stop ve verši, což je ostatně u různostopého jambu podružné. Franěk se jako většina jeho vrstevníků vrátil k zásadě překladatelské věrnosti a přesnosti (zachovává nejen stejný rým, ale i počet slabik ve verši), přitom však nijak nenarušuje ducha češtiny. Renč, jehož úspěch ocenili shodně všichni recenzenti, splňuje ještě důsledněji požadavky moderního překladatelství přiblížit text co nejvíce současnému hovorovému jazyku. Vždyť působivost Gribojedovovy komedie spočívá především v tom, že postavy v ní mluví zcela přirozeně, tak jak to odpovídá jejich charakteru a domácímu prostředí, v němž se celá komedie odehrává. Není to jazyk učesané šlechtické společnosti — v tomto směru je Gribojedov dobrým žákem nejen Molièra, ale i Shakespeara. Právě tímto výrazným jazykovým realismem stojí Gribojedov současnému depoetizovanému a desiluzivnímu divadelnictví velmi blízko. Této tendenci, jíž si byli ostatně víceméně vědomi všichni poválečtí překladatelé, snaží se Renč maximálně vyhovět. Až na drobné neobratnosti se mu to většinou také daří. Podobně jako Mathesius nedodržuje ani Renč počet stop ve verši a rýmovou strukturu. Přitom však překládá poměrně přesně — někdy je v tomto směru ještě důslednější nežli Franěk, jak je to zřejmé i z citovaného příkladu. Polemizovat můžeme jedině s jeho návrhy na překlad jmen postav. Nevolil je jednak vždy právě šťastně (např. Famusov — Svojdobov, Chljostovová — Jedovkinná, Chrjuminová — Ničemkinová), jednak opomenul skutečnost, že zatímco v ruské literatuře jsou charakterizační jména zcela běžnou záležitostí od dob klasicismu až do současnosti, je to v českém prostředí prvek cizí. Renč se ostatně snaží zachovat národní kolorit jmen alespoň ruskými koncovkami. Je také nepochopitelné, proč překladatel volil čtenářské vydání Ogizu z r. 1945, když je u nás dostupné precízně komentované vydání Gribojedovova díla za redakce jeho dobrého znalce Vl. Orlova. Tam by se také mohl Renč dočíst, že jméno Famusov není odvozeno z latinského fama, ale z francouzského fameous, fameuse nebo z latinského famosus, tj. známý, významný.[48] Ve srovnání s tím, co Renč svým znamenitým překladem vykonal, jsou to ovšem výtky zcela podružné.

2

Český tisk o životě a díle A. S. Gribojedova

Mnohem dříve než s Gribojedovovým stěžejním dílem seznamovala se česká veřejnost s básníkovými životními osudy, o nichž pohotově referoval český tisk. Tragické smrti mladého dramatika věnovaly pozornost v osudném roce 1829 Pražské noviny; přinesly obšírnou zprávu o drastických okolnostech, za nichž byl Gribojedov zabit v Teheráně a daly letmo nahlédnout i do jeho soukromí.[49] O pět let později přináší Světozor podrobný komentář k tomu, jak smírně carská vláda likvidovala celý incident. Antonín Marek zde v článku Vyslání perského prince Chozreva Mirzy do Petrohradu[50] barvitě líčí, jak velkolepě byl v Rusku přijat zástupce perského dvora — šachův syn, jehož úkolem bylo usmířit cara dary. Úvodem se autor rozepisuje o krveprolití, k němuž došlo na ruském vyslanectví v Teheráně, při čemž se přidržuje oficiální carské verze, svalující veškerou vinu na Gribojedova, který prý celému neštěstí zavdal sám podnět tím, že narušil zvyklosti islámu. Jeden z prvních portrétů klasika ruské komedie nacházíme na stránkách České včely r. 1839 v přehledné stati Josefa Slavomíra Tomíčka o vývoji ruské literatury, kde byl Gribojedovovi věnován závěrečný

---

[48]) А. С. Грибоедов, *Сочинения*, подготовка текста, предисловие и комментарии Вл. Орлова, Москва 1953, с. 661.

[49] *Rusko*, Pražské noviny 1829, č. 30, 35, 51, 65. — *Štěstí nešťastné manželky ruského vyslance*, Rozličnosti Pražských novin 1829, č. 36.

[50] M. (Antonín Marek), Světozor 24, 1834, str. 190—1, 202—3, 222—3.

medailón.[51] Je zajímavé, že se v padesátých letech jméno Gribojedova dostalo i do povídky Bohumíra J. Cidlinského Pan Hynek, otištěné v Lumíru.[52] Hrdinou je zde mladý kozácký důstojník, který se cestou z napoleonských válek zdržel v Praze, aby zde vyléčil svou ránu. Přitom tragicky spravedlivě zasáhl do života pana Hynka. S vlastním osudem ruského dramatika, který v Praze nikdy nebyl, to ovšem nemá nic společného.

Třicátého výročí Gribojedovovy smrti v r. 1859 vzpomněl krátkou notickou jenom Jasoň.[53] První podrobnou analýzu Hoře z rozumu přinesl r. 1861 citovaný Lumír. Autor tohoto článku znal Gribojedovovu komedii z německého překladu. Vyložil hlavní zápletku hry a podrobněji se zastavil u charakteristiky jednotlivých postav. Pisatel byl zřejmě alespoň částečně informován o ruské literární kritice, protože na závěr svého článku poznamenává, že Gribojedovovi bylo neprávem vytýkáno neveselohemí vyvrcholení komedie, pro něž měl básník podle jeho mínění jistě svůj důvod. O Gribojedově životě a díle zběžně informuje tou dobou také Riegrův slovník naučný. Vyprávění o vzniku Hoře z rozumu, k němuž prý poslední inspiraci našel Gribojedov ve snu, přináší Světozor z r. 1871.[54] Oceňuje i jazyk komedie; kritický dopad hry však spatřuje jen v odsouzení cizáctví a nepoctivého pachtění po vyznamenáních, titulech a řádech. Závěrem se zmiňuje o německých a polských překladech komedie a o připravovaném tlumočení českém.

Další reakci českého tisku vyvolalo teprve padesáté výročí Gribojedovovy smrti. Vesměs však jde jenom o stručné zmínky informativního charakteru, uvádějící buď toliko základní fakta o životě a díle ruského dramatika, nebo referující o průběhu Gribojedovových oslav v Rusku.[55] Ani v následujících letech nejsou reakce českého tisku na Gribojedova příliš časté. Omezují se jenom na občasné zmínky o básníkově životě a díle nebo na stručná oznámení kulturních akcí.[56]

Větší zájem české literární kritiky i historie vyvolalo až stoleté výročí Gribojedovova narození, které dalo i podnět k vydání prvního českého překladu Hoře z rozumu. Autorem dvou významných statí je právě jeho tvůrce Boleslav Kalenský-Schnabel, který jednu z nich otiskoval na pokračování ve fejetonu Národních listů, druhou pak zařadil jako obsáhlý, padesátistránkový úvod ke svému překladu.[57] První z těchto studií je téměř celá věnována podrobnému vypsání dramatických životních osudů A. S. Gribojedova, které byly do té doby českému čtenáři většinou neznámy. Opírá se přitom o práci ruského literárního historika A. S. Skabičevského,[58] v té době u nás velmi populárního zásluhou Stínovy Historie literatury ruské 19. stol., zpracované převážně podle těchto literárních dějin. A. G. Stín (vl. jm. Aug. Vrzal) věnuje Gribojedovovi pozornost ve třináctistránkové kapitole, zařazené v Historii do přehledu

---

[51] J. Sl. Tomíček, *Galerie slovanských spisovatelů. Spisovatelé ruští*, Česká včela 6, 1839, str. 62–3, 87–8, 158–160, 166–8, 182–3, 259, 303, 334–5, 358–9, 407–8, 418–9.

[52] Bohumil J. Cidlinský, *Pan Hynek. Z listů mého strýce*, Lumír 7, 1857, d. I, str. 1–7, 25–31.

[53] *Památka Gribojedova*, Jasoň 1, 1859, č. 23.

[54] Viz poznámku 4. Tato legendární verze o posledním popudu ke vzniku komedie je známá z Bulgarinových vzpomínek, nepochybně tlumočících slova autorova. V této souvislosti ji uvádí i Vl. Orlov v monografii *Грибоедов. Очерк жизни и творчества*, Москва 1954, c. 84.

[55] Srov. např. *Padesátý úmrtní den A. S. Gribojedova*, Světozor 13, 1879, str. 94. — *Gribojedov*, Brousek 6, 1879, č. 50. — –ý–, *Přednáška o Gribojedovu*, Světozor 13, 1879, str. 154. Referát o přednášce prof. Oresta Millera v Petrohradě z 18. 3. 1879. — J. J. T. (J. J. Tomíček), *Ruská literatura*, Květy 1, 1879, str. 107–111. Přehledný článek o roční literární produkci v Rusku, kde je v souvislosti s Gribojedovovými oslavami stručně vzpomenuto také jeho života a díla.

[56] A. S. Gribojedov, Pokrok, Praha 1880, č. 33, 34. — K., *Smrt Gribojedova*, Hlas národa 1, 1886, str. 1, 27. 3. — Tak se psalo o přednášce E. N. Stefanova, *Gribojedov a jeho Gore ot uma*, organizované 24. 11. 1887 pražským Ruským kroužkem. Srov.: *Russkij kružok*, Hlas národa 2, 1887, č. 324, str. 2, 24. 11. — Hlídka literární (Brno) 5, 1888, str. 30.

[57] Viz pozn. 7.

[58] А. С. Скабичевский, *А. С. Грибоедов, Жизнь замечательных людей*, СПб. 1893.

ruského dramatu.[59] Probírá v ní podrobně život a dílo Gribojedova, rozbor Hoře z rozumu komentuje ukázkami v překladu B. Kalenského. Stín nebyl ovlivněn Bělinským, Gribojedovovu komedii oceňuje jednoznačně kladně. Proto také ta část článku Kalenského, v níž autor vychází z citované studie Skabičevského, odpovídá stavu tehdejší ruské literární historie a v českém prostředí je objevná. Avšak v závěru, kde se snaží hodnotit význam Hoře z rozumu na základě mylných názorů V. G. Bělinského, dopouští se týchž chyb jako vynikající ruský kritik.

Překládá z něho i několik citátů, oceňujících Hoře z rozumu jako dílo mistrovské v detailech, avšak neumělecké ve svém celku. Tento názor Bělinského, vyplývající z jeho tehdejšího názoru na satiru, kterou pod vlivem Hegelovým nepokládá za umění, vyvolal v Rusku řadu literárních polemik a na dlouhá léta ovlivnil ruskou a po ní i českou literární kritiku. Tuto skutečnost konstatuje Táborský v doslovu ke svému překladu:

„Bělinský, ku podivu, slavný později kritik Vissarion Grigorjevič Bělinskij, po dlouhou dobu svrchovaný estetický vůdce v Rusku, zmátl obecenstvo svým soudem, dnes nepochopitelným. „Hoře z rozumu" prý není komedií, protože nemá, anebo, lépe řečeno, má lživou základní ideu; není uměleckým výtvorem, protože nemá své účelnosti a tedy ani objektivnosti, která je nevyhnutelnou podmínkou tvoření..., Hoře z rozumu ve své celistvosti jest jakási nestvůrná budova, nicotná po svém významu, jako například kůlna — ale budova vystavěná z drahocenného paroského mramoru." Když se vojevůdce zmýlí, bývá to osudné. Zrovna tak bylo osudné, když svrchovaný soudce in poeticis odsoudil „Hoře z rozumu".[60]

Ve svém úvodě k překladu Hoře z rozumu Schnabel-Kalenský tento názor sice poněkud koriguje (vytýká Bělinskému, že ideu kusu hledá v ději, v podstatě ve hře vedlejším), vcelku však i tam opakuje řadu omylů Bělinského. Kalenský si zřejmě sám dobře neujasnil celou řadu problematik, což může být důsledkem jeho amatérství v oblasti literární historie. Kalenský si na několika místech odporuje. Tak např. Čackého pokládá shodně s Bělinským za postavu nejméně zdařilou, což mu však nijak nevadí, aby se neztotožnil i s vysokým oceněním Gončarovovým, který Gribojedovova hrdinu staví ideově i lidsky zcela právem nad Oněgina a Pečorina. Na rozdíl od Gončarova, který nedostatky Čackého vidí v rozvině umělecké, hodnotí Schnabel Čackého podobně jako Bělinský, sociologicky a psychologicky. Tak např. tvrdí, že jeho vadou je neschopnost získat společnost pro svou myšlenku, ačkoli právě v této kolizi s lidmi, mezi nimiž vyrůstal, je veškerá tragičnost této postavy. Obdobně nesmyslná je výtka Bělinského, proč vůbec Čackij šel do takové společnosti, která jej nemohla pochopit. Vždyť právě tento rozpor pokrokového jedince s konzervativní společností tvoří samo jádro satiry, bez něhož by hra ztratila jakýkoli smysl. Kalenský je dokonce přesvědčen, že se divák bezděky ztotožňuje s názory Famusova, Skalozuba místo s přesvědčením Čackého, který není povaha dramatická, podobně jako dr. Stockmann z Ibsenova Nepřítele lidu. Analogii spatřuje Kalenský v autobiografičnosti obou postav, v jejich neschopnosti získávat lidi. Toto nepochybně přiléhavé srovnání je jediný vlastní postřeh Kalenského. V ostatních soudech opakuje důsledně tvrzení Bělinského — např. i to, že Gribojedov vkládá některé názory Čackého také do úst Famusova a Skalozuba, což opět platí jen částečně. Stejná závislost Kalenského na prostudované literatuře se projevuje na celkové koncepci jeho studie, jež se dělí na tři části. První je věnována vývoji ruské literatury od Petra I. až po Gribojedova, druhá Gribojedovu životu ve spojitosti s jeho dílem, třetí rozboru Hoře z rozumu. Zvláště rozsáhlý literárněhistorický úvod byl zřejmě koncipován stejně jako u většiny studií Bělinského. Závislost Kalenského na materiálu je patrna jednak z množství citátů (z Bělinského, Dobroljubova, Gogola, z Gribojedovových zápisků, z dějin Skabičevského[61] — celek proto tvoří zvláště v první části jakousi mozaiku, spojovanou většinou parafrázemi těchže autorů), jednak z nedostatečně kritického

[59] A. G. Stín, *Historie literatury ruské 19. století*, Velké Meziříčí 1893, str. 825—838.
[60] Fr. Táborský, *Gribojedov, Hoře z rozumu*, Praha 1932, str. 105—106.
[61] Kalenský použil ke své práci řady ruských pramenů, z nichž některé cituje v úvodu, kde rovněž děkuje I. S. Palmovovi, profesoru duchovní akademie v Petrohradě, za pomoc při hledání pramenů.

přístupu k literatuře. Nejvíc nového přináší Kalenský v biografické části, kde uvádí řadu zajímavých, do té doby u nás neznámých faktů, zvláště pokud se týče prototypů jednotlivých postav Hoře z rozumu. Jazykovým a verzologickým rozborem se Kalenský nezabývá, umělecké mistrovství komedie oceňuje bez ohledu na to, co uvedl dříve, velmi vysoko. Nakonec Kalenský zcela nelogicky uzavírá, že jde o dokonalé dílo, které překonalo všechno předchozí v ruské literatuře.

Příznivého ocenění dostalo se studii Bělinského ještě v příspěvku Karla Štěpánka do Ottova slovníku naučného.[62] Jeho medailón, přinášející podrobnou charakteristiku Gribojedovova života a díla, není sice již vlivem Bělinského poznamenán, v přehledu literatury hodnotí však Štěpánek jeho studii vedle stati Gončarovovy jako nejlepší rozbor Gribojedovovy komedie. Činí tak přesto, že současně cituje studii Jiřího Polívky, který s rozhledem a erudicí literárního historika poprvé u nás podal objektivní přehled ohlasu ruské literární kritiky na Gribojedovovo dílo.[63] Polívka píše o tom, jakou polemiku vyvolalo Hoře z rozumu hned po svém objevení — konzervativci je napadali, zatímco pokroková inteligence jím byla nadšena. Celkem nejobjektivněji posuzoval komedii Puškin. Zvláštní pozornost ve své studii věnuje Polívka zhodnocení názorů Bělinského, který se podle jeho slov sice Hořem z rozumu obíral několikrát, nikdy však nepodal uspokojivý výklad postav. Ve své první stati z roku 1834 hodnotil Hoře z rozumu velmi kladně.. Nedostatky, které v něm nacházel, omlouval jako chyby prvého ruského pokusu o komedii. Polívka se proto zaměřuje především na citovanou již studii Bělinského z roku 1839, kterou hodnotí nejen jako soud nespravedlivý, nýbrž i povrchní, což dokazuje řadou nesrovnalostí. Posuzuje i třetí recenzi komedie z roku 1842, v níž Bělinskij v podstatě opakuje hlavní myšlenky své předchozí stati. Polívka z toho vyvozuje poněkud zjednodušeně, že hlavní příčinou toho, že Bělinskij Gribojedovovu komedii nedocenil, bylo horlení Čackého-Gribojedova proti cizím vlivům, které se přičilo západnicky orientovanému Bělinskému. Ve stručném přehledu dalšího vývoje názorů ruské kritiky na Gribojedovovu komedii věnuje Polívka nejvíce pozornosti Gončarovově studii Мильон терзаний, která definitivně zvrátila vliv rozboru Bělinského. Závěrem se Polívka ještě zmiňuje o nejnovější gribojedovovské literatuře. Vyzvedá především studii Alexeje Veselovského o postavení Gribojedovovy komedie ve světové literatuře, především o jejím vztahu k Molièrovu Misantropu.[64] Podobně vědecky fundované jsou i první dvě části Polívkovy studie, věnované Gribojedovově biografii a podrobnému rozboru komedie, doprovázenému několika ukázkami v překladu Fr. Táborského. V této části volí Polívka postup obdobný rozborům Bělinského, dochází však k výsledkům, které ruského kritika výrazně korigují.

Polívkova studie je první zasvěcenou informací o recepci Gribojedovova díla v Rusku. Její aktuálnost u nás byla dána i tím, že poprvé přinášela korekce mylných názorů, jež se v té době ještě tradovaly, jak to bylo patrno ze studie Kalenského a ze Štěpánkova příspěvku do Ottova slovníku naučného. Vyvolala ostatně i ohlas odborného zahraničního tisku,[65] který podle Polívky konstatoval i fakt, že v Čechách byla Gribojedovovu dílu do té doby věnována malá pozornost.

Jubilejní vzpomínka Fr. Táborského z téhož roku, otištěná v Herbenově Času, má beletrističtější charakter.[66] Omezuje se v podstatě na básnické líčení Gribojedovových životních osudů a opakuje fakta, již dříve u nás známá. Táborský upozorňuje na potíže, jež byly kladeny uvedení komedie na scénu. Nově přináší informaci o tom, že komedie byla hrána poprvé v důstojnickém divadle v Jerevanu, což potvrzuje i současná sovětská literární historie.[67] Obdobu této literární diskriminace spatřuje

---

[62] Šk, *A. S. Gribojedov*, Ottův slovník naučný 1896, d. 10, str. 479—480.

[63] Viz pozn. 12.

[64] Алексей Веселовский, *Этюды о Мольере. Мизантроп*, Москва 1881. — *Этюды и характеристики* 1894, с. 144 сл.

[65] Srov např. V. J. (Jagić), Archiv für slawische Philologie 18, 1896, str. 303—4.

[66] Viz pozn. 11.

[67] Ср. Вл. Орлов, *Грибоедов*, с. 93:
„В первой половине октября 1827 г. сцены из Горя от ума были представлены в Эривани, в заброшенном здании старого Сардарского дворца, в исполнении молодых офицеров Кавказского корпуса. На этом любительском спектакле якобы присутствовал Грибоедов."

Táborský v osudu Lermontovovy básně Na smrt básníka, z níž cituje úryvek ve svém překladu. Příčinu vidí v tom, že obě práce tvrdě obžalovávaly současnou společnost, a proto byly pro ni nestravitelné.

Tohoto článku Táborský posléze užil v poněkud přepracované podobě jako doslovu ke svému překladu Hoře z rozumu. Nejvýznamnějším doplňkem v této knižní verzi z roku 1932 je již citované odsouzení nespravedlivého posudku Bělinského. Obdobně rozšířil Táborský svou studii též o hodnocení Gončarovovy stati Milión útrap, již vysoce oceňuje a svůj úsudek o ní potvrzuje několika citáty. Závěr pak podtrhuje politicky, když píše, že Gribojedov svou komedií vyslovil... „První v ruské literatuře protest, první ‚J'accuse!' ne proti vroucně milovanému Rusku, ale proti vládnoucí despotické třídě."[68] Navíc pak připojuje přehledná Data k životu a dílu A. S. Gribojedova, pro něž čerpal údaje z Pypinových dějin ruské literatury a z publikace V. I. Němiroviče-Dančeva „Gore ot uma" v postanovke MCHATA.[69]

Sedmdesátého výročí Gribojedovovy smrti v roce 1899 bylo vzpomenuto jen fejetonem v Národních listech, líčícím básníkovu dramatickou smrt.[70] V průběhu dalších pěti let se jen občas vyskytly noticky, komentující potíže, s nimiž se v Rusku setkávalo inscenování Hoře z rozumu.[71] Ani v jubilejním roce 1904 nebyl zájem naší kritiky o Gribojedova příliš markantní. Můžeme uvést jen dva příspěvky, uveřejněné v Lumíru a v Přehledu, z nichž určitý význam má jen biograficky pojatý článek V. Červinky *Z poslední periody života Gribojedovova*,[72] čerpající z nového ruského časopiseckého materiálu, jubilejně uveřejněného téhož roku. Na základě těchto pramenů soudí Červinka mylně, že Gribojedov měl vinu na tragickém povstání na perském dvoře, během něhož byl spolu s ostatními členy ruského vyslanectví zabit. Vytýká Gribojedovovi, že byl povahy hrdé a agresívní, že nešetřil perské národní hrdosti a houževnatě vymáhal požadavky vojenské kontribuce. Tím prý živil hnutí antipatie proti Rusům, i tak rozdmýchávané perským duchovenstvem. Je příznačné, že tento nesprávný a krajně nespravedlivý názor opakovala ruská a pod jejím vlivem i česká kritika ještě 75 let po oné tragické události. Byla to táž formulace, kterou kdysi vyslovila v souhlasu s tvrzením perského dvora carská vláda, aby se vyhnula nové válce s Persií, na niž nebyla připravena.[73] Druhý článek, jehož autorem je K. Kolman,[74] znamená v tehdejší české gribojedovovské literatuře krok zpět. Opět se v něm setkáváme s nekriticky přejatými názory Bělinského, mnohde ještě zesílenými zjednodušenou formulací. Podle Kolmana má komedie nejasnou ideu a proto i malou uměleckou hodnotu. Její význam je proto podle jeho názoru jen literárněhistorický.

---

[68] Fr. Táborský, *Gribojedov*, Praha 1932, str. 114.

[69] А. И. Пыпин, *История русской литературы*, т. 4. СПб. 1903, с. 350—1. — В. И. Немирович-Данченко, *Горе от ума в постановке Московского художественного театра*, М.—П. 1923. — V tomto přehledu je ovšem třeba učinit v souladu se současným gribojedovovským bádáním dvě korekce, týkající se jednak datace, kdy Gribojedov poprvé vstoupil na universitu (Táborský uvádí podle Pypina r. 1810 nebo 1811 místo r. 1806, kdy jedenáctiletý Gribojedov počíná studovat slovesnost na filosofické fakultě. Táborský v tomto případě zřejmě mechanicky překládal podle Pypina, ačkoli tento údaj je již opraven v přehledu Gribojedovových životopisných dat, které uvádí Piksanov ve 3. svazku akademického vydání z r. 1917), jednak zjednodušené informace, že poprvé bylo Hoře z rozumu inscenováno v Petrohradě r. 1831. V tomto případě by bylo třeba poznamenat, že šlo o první uvedení komedie jako celku, poněvadž již dříve, po nezdařeném pokusu zahrát celou komedii studenty petrohradské divadelní školy v r. 1825, byla od r. 1827 postupně uváděna jednotlivá dějství či scény komedie, a to jak v Jerevanu (což Táborský ví), tak v Petrohradě, Moskvě a ještě za Gribojedovova života snad i v Tbilisi. Tento údaj pokládá Vl. Orlov za neprokázaný. Podrobněji o jednotlivých scénických realizacích srov. tamtéž str. 92—4.

[70] V. A., *Ve spárech rozkaceného davu. Vzpomínka na skon A. S. Gribojedova*, Národní listy 1899, č. 129.

[71] C., *Gribojedov A. S., Hoře z rozumu*, Zvon 1, 1901, str. 312.

[72] V. Červinka, *Z poslední periody života Gribojedova*, Lumír 32, 1904, str. 178.

[73] Srov. Vl. Orlov, str. 252—6.

[74] K. Kolman, *A. S. Gribojedov*, Přehled 3, 1904—5, str. 114—115, 128—129.

Zajímavou zprávu o dalším gribojedovovském bádání v Rusku přináší o dva roky později Český časopis historický, v němž Jiří Polívka[75] referuje o nových poznatcích ruské literární vědy, týkajících se vztahu Gribojedova k ruským děkabristům. Podle recenzované monografie P. E. Ščeglova A. C. Тирбоедов и декабрусты byl Gribojedov členem tajného spolku, i když jenom krátkou dobu. Rylejev, Běstužev a Běstužev-Rjumin jeho členství v Jižním spolku popírali zřejmě proto, aby jej zachránili od dalšího stíhání. K této problematice, jíž se podrobně zabývá až poválečná sovětská literární historie, vrátíme se ještě jednou. V sezóně 1905—6 bylo u nás vzpomínáno také 75. výročí Gribojedovova Hoře z rozumu v souvislosti s jejím prvním scénickým provedením bez cenzurních škrtů.[76] Český tisk upozorňoval na obě tehdejší nastudování komedie v divadle Alexandrinském (za režie P. P. Gnědiče) a v Moskevském uměleckém divadle.[77] V průběhu dalších let se český tisk vracel ke Gribojedovovu dílu jen občas stručnými zprávami, upozorňujícími například na to, že se v Moskvě marně hledá Gribojedovův rodný dům nebo že petrohradská Akademie věd chystá k vydání spisy řady autorů, mezi nimi i Gribojedova atd.[78]. Zvon referuje o dopisech a vzpomínkách Pavla Alex. Katěnina, uveřejněných v časopise Русская старина, v nichž se Katěnin, s nímž Gribojedov napsal komedii *Student*, vyjadřuje s nespravedlivou jízlivostí o Gribojedovově služební kariéře, což pisatel článku odsuzuje.[79] Nejvýznamnějším faktem v historii poznávání Gribojedovova díla v českých zemích před první světovou válkou je bezesporu český překlad Hoře z rozumu z roku 1913 a jeho kritické hodnocení v českém tisku. Ve stručné předmluvě, kterou František Vever svůj překlad uvedl,[80] projevila se rovněž autorova vojácká minulost. Vever totiž zdůrazňuje především biografická data z vojenského údobí Gribojedovova života. Podrobně vypisuje pluky, u nichž Gribojedov sloužil v době Vlastenecké války s Napoleonem i po jejím skončení. Líčí, jak se Gribojedov zúčastnil gruzínského tažení proti horalům, a dokonce i to, jak se odnaučil strachu ze smrti tím, že počítal dopadající koule. Podrobně také mluví o jeho smrti, jejíž příčinu spatřuje podobně jako Červinka částečně také v Gribojedovově povaze. Malá pečlivost, jež se projevila i na jeho překladu, byla příčinou také některých vážných omylů v uvedené stati. Tak např. píše, že se Gribojedov v roce 1915 stal v Petrohradě přítelem M. J. Lermontova — tedy v době, kdy byl Lermontov ročním batoletem. K drobnostem patří mylný překlad názvu komedie *Молодые супруги*, kterou nazývá chybně *Mladé manželky* místo *Mladí manželé*. V souvislosti s uvedením Veverova překladu Gribojedovovy komedie na Vinohradském divadle r. 1918 objevilo se českém tisku několik kritik, které jsme již připomněli výše. Kromě obecně známých faktů o autorovi a jeho hře, shrnutých obvykle v úvodu, zaměřovali se jejich pisatelé především na samu inscenaci a herecké provedení; někteří hodnotili i kvalitu překladu. Obecněji analytický postřeh nalezneme jen v poznámce V. F. Krejčího, který však příliš přecenil revolučnost Čackého. Označil jej dokonce za předchůdce všech ruských revolucionářů, jemuž v radikálnějším projevu zabránila jen cenzura. O propagování klasické

---

[75] jpa (Jiří Polívka), *P. E. Ščeglov, A. S. Gribojedov i děkabristy*, Český časopis historický 12, 1906, str. 390.

[76] *O 75. výročí klasické komedie Gribojedovovy Hoře z rozumu*, Zvon 6, 1905—6, str. 431.

[77] *26. ledna (8. února) bylo 75. výročí premiéry klasické komedie Gribojedovovy Hoře z rozumu*, Zvon 6, 1905—6, str. 367. Poznámka o Gnědičově nastudování Hoře z rozumu v Alexandrijském divadle. — *Chudožestvennyj teatr moskevský...* Zvon 7, 1906—7, str. 78—9. — Zpráva o tom, že MCHAT zahájil po návratu z Evropy sezónu uvedením Gribojedovovy komedie, jež vyvolala nadšení pokrokové kritiky, stejně jako útoky ze strany reakce.

[78] s m, *80 let od smrti A. S. Gribojedova*, Zvon 9, 1908—9, str. 788. Zpráva o tom, že v Moskvě dosud marně hledají rodný dům Gribojedova. — s m, *Petrohradská akademie nauk chystá řadu vědecko-populárních vydání spisů ruských básníků*, mezi nimiž bude zastoupen i Gribojedov, Zvon 9, 1908—9, str. 683. — *Hrob A. S. Gribojedova v Tiflisu*, Světozor 9, 1909, str. 59. Výklad s vyobrazením na str. 54.

[79] K. V. H. (Havránek), Zvon 11, 1911, str. 718—719.

[80] F. V., *A. S. Gribojedov, Hoře z rozumu*, Praha 1913, str. 3—9.

ruské literatury u nás včetně díla Gribojedovova se po vzniku samostatného státu starala také Československá jednota pořádáním veřejných přednášek.[81]

Počátkem dvacátých let se Gribojedovovo jméno objevuje v I. ročníku Slavie, kde A. Bem referuje rusky o stockholmských vydáních ruské literatury za redakce E. A. Ljackého. Oceňuje jeho zasvěcenou předmluvu i komentář a také volbu textu.[82] První souborné ocenění Gribojedovova díla přinesly v té době dvoje přehledné dějiny slovanských literatur z pera Jana Máchala a Franka Wollmana. Novum třístránkové kapitolky v dějinách Máchalových spočívá ve výstižné charakteristice mladistvých dramatických pokusů A. S. Gribojedova. Největší pozornost věnuje Máchal Hoři z rozumu, které oceňuje jako nejtalentovanější dílo ruské dramatiky té doby. Pod vlivem Bělinského však vytýká komedii „mnohé nedostatky se stanoviska formálního". Svou příliš obecně formulovanou výtku poté zeslabuje obhajobou Gribojedovova tvůrčího záměru, tak jak jej básník vyjádřil ve své odpovědi příteli Kateninovi. Na jeho poznámku, že v komedii je více talentu než umění, Gribojedov odpověděl, že to pokládá za největší chválu, neboť umělec nemá vyhovovat školským požadavkům, nýbrž své vlastní tvůrčí síle.[83] Podobně jako Máchal oceňuje význam Gribojedovovy komedie v dějinách ruského realismu i Frank Wollman, který nazývá Gribojedova výstižně „Janem Křtitelem ruského realismu".[84] Novým postřehem v jeho stručné charakteristice je poukaz na styčné body Hoře z rozumu s klasicismem, které spatřuje nejen v oblasti formální, ale především v tartuffovské postavě Molčalina. Tisk psal o Gribojedovovi ve dvacátých letech jen příležitostně. Tak se například objevila zpráva o nálezu soudních akt, týkajících se obvinění A. S. Gribojedova ze styků s děkabristy.[85] Právo lidu referovalo také o slavné Mejercholdově inscenaci komedie, která byla uvedena pod původním názvem *Горе уму*. Režisér ji rozdělil na sedmnáct výjevů a oživil i osoby, Gribojedovem později vyloučené; stejně pracoval i s textem. Referent Práva lidu byl zřejmě negativně ovlivněn polemikou, která se kolem inscenace rozpoutala, protože na závěr druhého článku konstatuje, že obecenstvo přijalo premiéru chladně.[86] Zcela rozdílně píše o tomtéž představení Národní a stavovské divadlo. Z tohoto příspěvku se dovídáme, s jakými obtížemi se musel vynikající sovětský režisér potýkat, ať již to byla nevhodná divadelní místnost, nouzově upravená z bývalé večerní kavárny, či nepřízeň kritiky — ta však byla vyvažována opravdovým zájmem publika. Z oficiálních tendencí, které tehdy již nabývaly v Sovětském svazu převahy, pisatel v závěru vyvozuje, že „i v ruském divadelnictví nastává perioda, kdy se umění vrací k nezměnitelným tradičním základům divadla."[87]

Výraznější zájem české kritiky o Gribojedovovo dílo se projevil v souvislosti se stoletým jubileem jeho smrti v r. 1929, kdy byla napsána řada článků, črt či informací, věnovaných různým stránkám Gribojedovova života a díla. Na rozdíl od obsáhlých gribojedovovských studií z devadesátých let jde většinou buď o stručné rekapitulace již dříve známých faktů o životě a díle významného dramatika, nebo o jednotlivé poznámky, upozorňující na nové poznatky sovětského bádání, na akce, pořádané v Sovětském svazu v souvislosti se zmíněným jubileem či na vydávání

---

[81] K. (F. V. Krejčí), *Hoře z rozumu*, Právo lidu 27, 1918, č. 11, str. 1—2, 12. 1. — Jednota pořádala v Obecním domě přednášky na téma *Ruská literatura 19. stol. až do Gogola*. Viz Tribuna 1, 1919, 18. 10., č. 222, str. 12; tamtéž 22. 10., č. 224, str. 5.

[82] Ljacký použil tzv. Begičevského textu neboli Muzejního autografu, obsahujícího 1. redakci komedie, která byla posléze autorem značně přepracována. Učinil tak proto, aby komedii očistil od pozdějších cenzurních zásahů. Pozdější sovětská vydání však vycházejí z tzv. Bulgarinského opisu a Muzejního autografu stejně jako Žandrovského rukopisu používají jen jako vedlejšího pramene. Srov. А. С. Грибоедов, *Сочинения*, под ред. Вл. Орлова с. 650-665. - А. Бем, *А. С. Грибоедов, Горе от ума*. Стокхольм 1921 Slavia 1, 1922, str. 169—170.

[83] Jan Máchal, *Slovanské literatury*, Praha 1925, str. 445—8.

[84] Frank Wollman, *Slovesnost Slovanů*, Praha 1928, str. 135.

[85] *Památky po Gribojedovovi*, České slovo 17, 1925, č. 272, str. 4, 20. 11..

[86] *Hoře z rozumu v Mejercholdově úpravě*, Právo lidu 37, 1928, č. 63, str. 6, 14. 3. — *Premiéra Hoře z rozumu u Mejercholda*, tamtéž č. 71, str. 6, 23. 3.

nových publikací. Bylo oceňováno také Gribojedovovo hudební nadání.[88] V průběhu r. 1929 bylo otištěno v Národních listech několik příspěvků Vincence Červinky. V jedné poznámce upozorňuje autor na to, co vše se v Moskvě chystá k dramatikovu jubileu, na jiném místě přináší zprávu o jubilejním večeru, pořádaném ve Slovanském semináři Karlovy university. Rozepisuje se rovněž o mimořádném nadání Gribojedova, o jeho hudebním talentu i státnickém bystrozraku. Ve své jubilejní vzpomínce vychází Červinka ze Skabičevského a z Máchalových Slovanských literatur, takže v podstatě opakuje již dříve známá fakta. Závěrem upozorňuje na důležitý objev Gribojedovových portrétů a rukopisu Hoře z rozumu s autorovými úpravami.[89] Nad významem Hoře z rozumu se zamýšlí Josef Hostovský ve Slovanském přehledu;[90] připomíná ruskou předrevoluční a popřevratovou gribojedovskou literaturu, především práce největšího Gribojedovova znalce N. K. Piksanova. V rozporu s jeho širokou erudicí je však tvrzení, že nejlepší rozbor podal ve své stati vedle Gončarova také Bělinskij. Závěrem recenzuje Hostovský dva životopisné romány Jurije Tynjanova: Кюхля, věnovaný děkabristickému básníkovi Kjuchelbekerovi, a Смерть Вазир Мухтара. Zaměřuje se především na druhý román, který podává biografii A. S. Gribojedova. Oba tyto romány byly o rok později přeloženy do češtiny a v souvislosti s tím recenzovány. Národní listy přinesly např. posudek Vincence Červinky,[91] který klade po umělecké stránce na první místo dříve napsaný román Básník a buřič, věnovaný Kjuchelbekerovi. Oceňuje i Tynjanovův román Smrt brejlatého vezíra, právem však vytýká oběma překladatelům B. Mužíkovi i A. Pohlovi, že své práci nevěnovali více pozornosti. Dnes jsou tyto nedostatky zvlášť patrné — oba překlady působí značně archaicky a na mnoha místech až komicky. Samo zařazení gribojedovovského románu do Nové ruské knihovny, jejímž redaktorem byl Boh. Mathesius, bylo však ve své době aktuálním uctěním památky velkého ruského dramatika.

Z četby Tynjanovova románu vychází zřejmě ve svém jubilejním článku Jiří Weil[92], který svůj příspěvek v Tvorbě zaměřuje aktuálně politicky. Srovnává totiž situaci v Persii před sto lety a v současnosti a nachází shody mezi tehdejší a soudobou anglickou politikou, snažící se rozšířit svou moc v Persii na úkor Ruska; Gribojedova charakterizuje jako typického stoupence buržoasní revoluce, Čackého jako západníka, Famusova jako omezeného feudála. Z celého stylu Weilova příspěvku je patrno, že jej psal záměrně zjednodušeně a politicky vyhraněně.

Nové Piksanovově monografii Творческая историл Горл от ума je věnována recenze A. Bém a. Oceňuje vysoce bohatou materiálovou fundovanost díla, metodologickou koncepci knihy však pokládá za spornou. Ze zákonitého procesu vzniku

---

[88] Srov. např.: V. K.: *Jubileum autora Hoře z rozumu*, Český svět 25, 1928, 29. 1., str. 489. — *Sté výročí smrti A. S. Gribojedova*, Rudé právo 10, 1929, č. 39, str. 5, 14. 2. Stručný článek o slavnostech v Moskvě. — *Sté výročí úmrtí Gribojedova*, Rudé právo 10, 1929, č. 49, str. 8, 26. 2. Stručná zpráva o odhalení pomníku v Moskvě. — K. R.: *K stému výročí Gribojedovovy smrti*, Národní obrození 6, 1929, č. 43, str. 4. — N. Melniková-Papoušková, *K stému výročí smrti A. S. Gribojedova*, Rozpravy Aventina 4, 1928—9, str. 261. — Jiří Horák, *A. S. Gribojedov*, 1795 až 1829, Lidové noviny 37, 1929, č. 75, str. 5. *Gribojedov hudebník*, Rozpravy Aventina 4, 1928—9, č. 37, str. 371. Jedná se o informaci dle Národních listů.

[89] Č. (Vincenc Červinka), *Sté výročí smrti A. S. Gribojedova*, Národní listy 69, 1929, č. 3. — Č., *Večer Gribojedův*, tamtéž č. 34, str. 9, 3. 2. — Vincenc Červinka, *Nesmrtelná komedie*, tamtéž, č. 25, 25. 1., Příloha NL, r. 2, č. 4. — Č., *Gribojedov — zázračné dítě?*, tamtéž, č. 73, str. 1, 14. 3. — Č., *Gribojedov — hudebník*, tamtéž, č. 141, str. 1. 23. 5. — Č., *A. S. Gribojedov státník*, tamtéž, č. 237, 29. 8.

[90] J. Hostovský, *A. S. Gribojedov*, Slovanský přehled 1929, str. 227—9.

[91] Vincenc Červinka, *Dva životopisné romány ruské*, Národní listy 71, 1931, č. 351, 23. 12. — Z dalších recenzentů těchto románů viz např.: *Tynjanov, Smrt Vazira-Muchtara*, Kmen 2, 1928—9, str. 185. — R., *Sovětský román o carském Rusku*, Rudé právo 12, 1931, č. 3, str. 2, 4. — *Román dušezpytný*, Česká osvěta 28, 1931—32, č. 1, str. 191. — V.: *Tynjanov J., Smrt brejlatého vezíra*, Signál 1930, č. 40, str. 6, 27. 6. — Kapitola z tohoto románu, Puškinovo setkání s mrtvým Gribojedovem, byla také dvakrát otištěna: Havlíčkova stráž (Čáslav), 3, 1935, č. 48, str. 10, 29. 9. — Pokrok (Prostějov), 33, 1935, č. 48, str. 8, 29. 11.

[92] Jiří Weil, *Sté výročí smrti A. S. Gribojedova*, Tvorba 4, 1929, str. 102.

díla se stává podle jeho názoru při takovém pojetí samoúčel, násobený v daném případě ještě tím, že Hoře z rozumu se během vzniku nijak podstatně neměnilo. Proto oceňuje na knize hlavně to, že autor neustále překračuje hranice, které si stanovil, a že jako vynikající znalec Gribojedova vlastně vytvořil ucelenou monografii, poznamenanou ovšem nešťastně zvoleným přístupem. O Piksanovovi se u nás psalo ještě jednou před druhou světovou válkou, a to jako o redaktorovi připravovaného dvoudílného akademického vydání Gribojedovova díla.[93]

Stým výročím Gribojedovovy smrti byla aktualizována i recenze Táborského na knihu V. I. Němiroviče-Dančenka *Горе от ума в постановке Московского художественного театра*.[94] Publikace která vyšla již roku 1923, dostala se Táborskému zřejmě do rukou až koncem dvacátých let. Zaujal jej především sám autor, který psal své dílo na základě vlastních režisérských a hereckých zkušeností. Táborský parafrázuje jeho líčení scénického vývoje Hoře z rozumu od původního pojetí ve stylu francouzských melodramat, v jejichž duchu byl v komedii zdůrazňován především quasi patriarchální patos, až k prvním pokusům o realistické pojetí. Z realistických tradic vycházelo i Moskevské umělecké divadlo, jež popřelo dlouho zakořeněný názor, že komedie je zastaralá, málo scénická a že se udržuje při životě jen podivuhodnými verši. Moskevské umělecké divadlo naopak založilo inscenaci na fabuli, očistilo text; k tomu mu posloužilo akademické vydání N. K. Piksanova, jehož verze je na konci knihy otištěna. Táborský si velmi cení také režijních poznámek Němiroviče-Dančenka, i obrazové části knihy, přinášející řadu portrétů jednotlivých herců v různých výstupech. Publikace udělala na Táborského velký dojem — nazývá ji „úryvkem z bible režisérovy i hercovy" a doporučuje, aby byla vydána v češtině.[95]

Opožděným příspěvkem ke Gribojedovovu jubileu je i překlad Fr. Táborského z r. 1933, opatřený doslovem, o němž jsme již hovořili. Nečetné recenze tohoto vydání oceňují kvality nového tlumočení, avšak o Gribojedovově díle se samostatně nevyslovují.

První podrobnější studii o Gribojedovovi napsal ve třicátých letech ruský emigrantský badatel, v té době již profesor Karlovy university Evžen Ljacký.[96] Sleduje v ní dramatikovy životní osudy od studií na třech fakultách moskevské university přes vojenskou službu až k úspěšné diplomatické kariéře, která skončila tak tragicky. Všímá si též jeho vztahu k děkabristům, který však vysvětluje jen obecnou názorovou příbuzností, nikoli jako přímou účast v hnutí. V tomto směru pozdější výzkum Ljackého korigoval. Ljacký oceňuje Gribojedovův široký literární rozhled a poprvé si všímá jeho pozdějších dramatických pokusů — hry Gruzínská noc, inspirované pobytem na Kavkaze, nástinu básně Kaljanči, náčrtu tragédie Rodamist a Zenobie. Podrobně analyzuje Hoře z rozumu, jeho dramatický tvar i prostředí, jež zobrazuje. Upozorňuje na to, že děj se údajně odehrává v domě Rimského-Korsakova a představuje i řadu literárních prototypů komedie, při čemž však zdůrazňuje neobyčejné Gribojedovovo mistrovství vytvářet obecně platné typy. Výstižně charakterizuje i dramatikovo postavení v tehdejší společnosti, jejíž obětí se stal podobně jako později Puškin a mnozí jiní vynikající představitelé ruské literatury.

Psychologickou analýzu hlavních postav Hoře z rozumu, v jehož satirickém ostří spatřuje výraz neobyčejně silného citu k rodné zemi, podal ve své črtě Jiří Karásek ze Lvovic.[97] Ocenil Gribojedovovo umění typizační, v překypujícím jevištním verbalismu však vidí správně rys romantický. Čackého označil za předchůdce všech světlých postav u Turgeněva a Tolstého, kritizujících a pitvajících ruskou

---

[93] А. Бем, Н. Пиксанов, *Творческая история Горя от ума*, М.—Л. 1928; Slavia 11, Slavia 11, 1932, str. 161—3. — *Vydání ruských klasiků*, Rudé právo 18, 1937, č. 295, str 6, 18. 12.

[94] Fr. Táborský, *V. I. Němirovič-Dančenko*, Umění 3, 1930, str. 383—4.

[95] Jde o tuto stať: *В. И. Немирович-Данченко, Горе от ума в постановке Московского Художественного Театра*, Вестник Европы 1910, № 5—7. — Piksanov o ní píše s velkým uznáním. Srov.: *О сценических постановках Горя от ума*, Полное собрание сочинений А. С. Грибоедова, т. 2, АН СССР, СПб. 1913, с. 358—9.

[96] Evžen Ljacký, *A. Gribojedov, Klasikové ruské literatury*, Praha 1930, str. 47—65.

[97] Jiří Karásek se Lvovic, *A. S. Gribojedov, Cesta mystická*, Praha 1932, str. 78—80.

duši. Je přesvědčen, že pro tohoto hrdinu, zakoušejícího „hoře pro svůj rozum" se stala komedie nesmrtelnou.

Z ostatních kritických reakcí a poznámek z počátku třicátých let stojí za zmínku noticka Vincence Červinky,[98] ironicky komentující novou inscenaci Hoře z rozumu v moskevském Malém divadle, kde Čackému vložili do úst vzletný monolog o výtečnosti Sovětů. Červinkova poznámka vznikla na základě komentáře Večerní Moskvy, v níž byla tato literární nehoráznost přijata s velkou pochvalou.

Stočtyřicátého výročí Gribojedovova narození bylo vzpomenuto jednak zmíněnými slavnostními přednáškami, jednak novou inscenací Hoře z rozumu v Národním divadle. Z řady recenzí těchto kulturních událostí se jen nemnohé pokoušejí o analýzu samotné komedie. Tak například Miroslav Rutte ve svém článku *Od Molièra ke Gogolovi*[99] konstatuje, že řada článků v českém tisku nacházela shodu především mezi Čackým a Molièrovým Alcestem z Misantropa či mezi Molčalinem a Tartuffem. Rutte obrací pozornost k naší domácí tradici a nachází literární analogii boje Čackého proti cizáctví především v našem Tylovi a jeho Měšťanech a studentech či ve Fidlovačce nebo Bankrotáři. Vyvozuje z toho, že to je hlavní důvod, proč Rusové milují Gribojedova stejně jako my Tyla. Označuje Gribojedova za „prvního buřiče na jejich scéně", za „prvního dramatika, jenž měl odvahu ujmouti se utlačené ruské duše proti porobě mravní i politické". K analogii s Molièrovým Alcestem poznamenává, že zde jde nejen o příbuznost, ale také o markantní rozdíl. Zatímco Alcestova nenávist k lidem se pozvolna mění přímo v chorobu, misantropismus Čackého je naopak „projevem lidského a národního zdraví: neboť nechuť, kterou má ke kreaturám moskevské smetánky, je skrz naskrz neosobní a nadosobní, protože je výkřikem svědomí a síly proti společenskému marasmu". K samotné komedii má však Rutte řadu výhrad — vytýká jí nedostatek děje, v čemž vidí důsledek toho, že se postavy ve hře jen potkávají, aniž by se dramaticky utkávaly. Spatřuje v tom hlavní příčinu faktu, že hra má řadu divadelně mrtvých míst, že působí dojmem expozice, že i hlavní postavy zůstávají více méně epizodními. Rutte byl zřejmě ovlivněn představou shakespearovského dramatu, ačkoli Gribojedovův dramatický styl se dá mnohem lépe srovnávat s psychologicky analytickým dramatem ibsenovským nebo čechovovským, neseným vnitřním napětím, nikoli vnějšími dějovými efekty. O Hoři z rozumu vyslovuje se také I. Lapšin, který se v biografických a literárněhistorických faktech týkajících se vzniku komedie opírá o studii N. K. Piksanova.[100] Konstatuje fakt, že podstatná část komedie byla napsána v Tiflisu a uvádí k tomu několik analogií z dějin ruské literatury. Pokud se týče vztahu Hoře z rozumu k děkabristickému hnutí, nenachází Lapšin v komedii stopy jeho vlivu. Zdůrazňuje naopak, že hra pomáhala děkabristům v jejich agitaci. Jiný významný divadelní kritik Jindřich Vodák[101] podtrhl, že Hoře z rozumu činí vysoko v ruské a evropské dramatické tvorbě jako salonní komedie mravoličná, ukazující mravní bídu tehdejší moskevské společnosti. Současně však vyniká i jako moderní komedie tézová, v ní na jedné straně stojí zastánci dosavadních mravů a řádu, obdařeni hmotnými výhodami, na druhé pak vášnivý kritik Čacký. O jeho milostném zklamání Vodák soudí, že „něco tak hrozného Molière nevymyslil". Vysoce hodnotí i verše, které neteoretizují, ale míří vždy přímo na jádro věci.

Jubilejní charakter má stať Jiřího Horáka.[102] Obohacuje českou gribojedovovskou literaturu o nové poznatky a čerpá, podobně jako jeho veřejná přednáška, ze současného bádání sovětské literární vědy. Tak například upozorňuje na recitační a herecký

---

[98] Č., *Opravený Gribojedov*, Národní listy 1931, č. 71, 2, 12. 3. — Z jiných příspěvků viz např.: S., *Nové museum Gribojedovo*, Rozhledy po literatuře a umění 3, 1934, str. 127. — Zpráva o daru pro tifliské museum spisovatelů, jímž je původní rukopis Gribojedovův, napsaný za jeho pobytu v Persii.

[99] Viz pozn. 34.

[100] I. Lapšin, *Hoře z rozumu*, Národní listy 1935, č. 326, str. 5, 28. 11. — Н. К. Пиксанов, *А. С. Грибоедов.* (*Биографический очерк*). Полное собрание сочинений А. С. Грибоедова, т. 3, под ред. и с примеч. Н. К. Пиксанова и Б. А. Шляпкина, АН, СПб. 1911, с. 1—147.

[101] Viz pozn. 31.

[102] Jiří Horák, *A. S. Gribojedov, Hoře z rozumu*, Národní a stavovské divadlo 12, 1935—36, č. 5, str. 2—3.

talent Gribojedova, na neúspěšný pokus žáků petrohradské divadelní školy uvést v roce 1925 Gribojedovovo drama na školním představení, či na Gribojedovovu básnickou žeň, připomínající podle jeho názoru Puškinovy zralé skladby. Poprvé tak náležitě podtrhl dosah Gribojedovovy satiry, která na rozdíl od jeho slavného nástupce Gogola, který směl kritizovat jen lotříky z provincie, zasahuje vůdce, v jejichž stínu vyrůstá pokolení Chlestakovů. Mužná slova Čackého nazývá „velikým činem občanské odvahy". Zamýšlí se rovněž nad vztahem Gribojedova k děkabristům, který je podle jeho názoru ještě málo vyjasněn. Teprve poválečné práce sovětské literární vědy[103] prokázaly správnost předpokladu, že Gribojedov byl tajným stoupencem tohoto politického hnutí, i když v úspěch revoluce nevěřil. M. V. Něčkinová doložila ve své práci *A. C. Грибоедов и декабристы* i správnost druhé Horákovy hypotézy. Při kyjevském setkání s představiteli Jižního spolku byl Gribojedov zasvěcen do Bělocerkovského plánu, podle něhož měla revoluce vypuknout na jihu Ruska atentátem na cara u příležitosti jeho návštěvy vojenského tábora. Něčkinová potvrzuje, že Gribojedov s tímto plánem nesouhlasil a že proto odmítl zprostředkovat pomoc generála Jermolova při spojení revoluce na jihu se severní částí Ruska, při čemž snad vyslovil onen okřídlený ironický výrok o stech praporečnících, kteří chtějí změnit vládní systém v Rusku. Zdůrazňuje však, jak trpěl při pomyšlení, že neví o žádné lepší taktice. Přivádělo ho to dokonce k myšlence na sebevraždu, jak je to patrno z dopisů, které psal přátelům z Krymu.[104] Horákova studie významným způsobem uzavírá ohlas české kritiky na Gribojedovovo dílo před druhou světovou válkou. Ostatní novinové články z té doby jsou spíše informativního charakteru. Komentuji například pařížskou inscenaci Hoře z rozumu či dětské představení v Moskvě, referuji o novém vydání ruských klasiků nebo se opět vracejí ke Gribojedovovým hudebním skladbám.[105]

V poválečné době byla věnována Gribojedovovi v českém tisku v poměru k jiným ruským spisovatelům malá pozornost; příležitostné či jubilejní zmínky nepřinášejí nic nového.[106] Tak v roce 1946 bylo připomenuto 151. výročí narození (protože kulaté jubileum připadlo na poslední rok války), r. 1949 sto dvacet let od dramatikovy smrti, r. 1950 sto padesát pět roků od jeho narození. Většinu těchto článků, informujících stále znovu, ne vždy však přesně o základních faktech Gribojedovova života a díla, otiskovaly Svět sovětů a Rudé právo.[107] O srovnání Gribojedovovy komedie s filmem o Lermontovově životě *Vyhnanec z ráje*, který r. 1948 promítala česká kina, pokusila se Jarmila Pilzová.[108] Na rozdíl od Lermontova, v jehož díle

---

[103] Jedná se především o tyto publikace: M. B. Нечкина, *Следственное дело о А. С. Грибоедове*, АН, М.—Л. 1945. — М. В. Нечкина, *А. С. Грибоедов и декабристы*, Москва 1947. — *Декабристы и их время. Материалы и сообщения*, под ред. М. П. Алексеева, Б. С. Мейлаха, АН, М.—Л. 1951.

[104] Cp.: M. B. Нечкина, *Грибоедов и декабристы*, гл. *Киевское свидание Грибоедова с южными декабристами*, с. 432—452.

[105] Ilja Erenburg, *Hoře z rozumu. O Gribojedovi, Meyercholdovi a francouzském sazeči*, Rudé právo 17, 1936, č. 9, str. 4, 11. 1. — Obšírná recenze pařížské inscenace. — *Dětští herci u Meyercholda*, Rudé právo 17, 1936, č. 97, str. 4, 24. 4. — Tamtéž, 18, 1937, č. 295, str. 6, 18. 12. — S. S., *Hudební skladby A. S. Gribojedova*, Národní listy 78, 1938, č. 228, 21. 8. — *Karelský vědecko-výzkumný ústav kultury*, Čin 10, 1938, č. 19, str. 304, 8. 12. — Zpráva, že tato instituce získala rukopisy Hoře z rozumu.

[106] Tak například citát z Gribojedovovy korespondence nalezneme v poznámce: Co *napsal Gribojedov v Persii*, Lidová kultura 3, 1947, č. 42. — Jindy nalezneme zprávu o tbiliském nastudování nové gruzínské opery Davida Toradze *Nevěsta severu* na motiv Gribojedovova manželství: *Příběh Gribojedův na scéně*, Literární noviny 7, 1958, č. 11, str. 12.

[107] Tak např. pisatel článku ve Světě sovětů 11, 1946, č. 2, str. 11, 11. 1. uvádí mylně, že komedie byla otištěna až 33 roků po smrti jejího autora. První, i když cenzurované vydání vyšlo již v r. 1833. — Dále srov.: G a, *A. S. Gribojedov zemřel před 120 lety*, tamtéž 12, 1949, č. 7, str. 6, 11. 2. — z f: *120 let od smrti básníka Gribojedova*, Rudé právo 1949, č. 35, str. 3, 11. 2. — *155 let od narození A. S. Gribojedova*, Svět sovětů 13, 1950, č. 5, str. 6, 27. 1. — *Ruský dramatik A. S. Gribojedov*, My 1949, č. 8, str. 5, 24. 2.

[108] Jarmila Pilzová, *Hoře z rozumu*, Most 2, 1948, č. 1, str. 3—4.

autorka zdůrazňuje romantické rysy a upírá mu umění typizační, vyzvedá u Gribojedova především mistrovství, s nímž vytvářel své hrdiny. Gribojedovův Čacký převyšuje Lermontova podle Pilzové i tím, že z prohnilé společnosti sám odchází, kdežto Lermontova z ní osvobozuje smrt. Takováto schematická prohlášení, vyplývající z malé znalosti literární historie, jsou pro dané údobí typická. Zvláště pro počátek padesátých let je sestupná tendence literárních příspěvků příznačná. Týká se to i Literárních novin, které 125. výročí Gribojedovovy smrti vzpomněly velmi frázovitě napsaným článkem Evy Hermanové.[109] Podobného charakteru byly i některé recenze představení Hoře z rozumu, zvláště na provinčních scénách.[110] Je pochopitelné, že to souviselo s celkovým stavem české literární kritiky v té době. Situace se zlepšila počátkem šedesátých let, což se projevilo vzestupnou úrovní pozdějších divadelních recenzí.

Na celé české poválečné kritice, která se nějak dotkla Gribojedova, je ovšem markantně znát překvapující skutečnost, že Gribojedov po celou tu dobu stál v podstatě mimo zájem české literární historie. Nepodařilo se mi zaregistrovat ani jedinou recenzi, která by sledovala zahraniční, především sovětské poválečné gribojedovovské bádání. Jenom v roce 1949 byla napsána doktorská práce N. Slabihoudové *Hoře z rozumu a jeho české překlady*.[111] Kromě velmi výstižné charakteristiky čtyř překladů komedie, o níž jsme se již zmiňovali a kterou můžeme i dnes akceptovat, snažila se Slabihoudová v úvodu posoudit i ohlas Gribojedova v české kritice. Protože neměla samozřejmě k dispozici ty bibliografické materiály, které byly pořízeny za řadu let, je její příspěvek v tomto směru jen torzovitý. I tak je ovšem škoda, že práce nebyla alespoň částečně publikována.

Jinak můžeme za celé poválečné údobí uvést jenom dvě průvodní slova k překladům komedie. Mathesiův doslov[112] je bystrou skicou Gribojedovovy osobnosti a výstižnou charakteristikou jeho nesmrtelné komedie. Jen jeho poznámka, posuzující výstup Repetilova jako kritiku první fáze děkabristického hnutí, je poněkud jednostranná. Domnívám se, že v postavě Repetilova nešlo o karikaturu skutečného účastníka hnutí, nýbrž o vystižení takového typu lidí, kteří se honí za každou novinkou, jíž by se mohli blýsknout ve společnosti, kde ztratili jakoukoli prestiž, kteří sice něco tuší o existenci tajných organizací, jimž je však přístup ke skutečnému jednání vždy uzavřen. K otázce vztahu Gribojedova k děkabristům vrací se Boh. Franěk v doslovu ke svému překladu Hoře z rozumu z r. 1954.[113] V duchu současného sovětského bádání zdůrazňuje, že rozpor mezi Gribojedovem a děkabristy, který literární věda dříve spojovala s předpokladem o jeho malém vztahu k hnutí, byl pouze vedlejší, nijak nezasahoval do základních otázek, v nichž se Gribojedov s hnutím shodoval (nevěřil v možnosti převratu za tak omezeného množství lidí). Potvrzení tohoto názoru spatřuje v Gribojedovových pracích z té doby — v náčrtu dramatu Rok 1812 a hry Radegast a Zenobija, kde Gribojedov podobně jako později Gercen zdůrazňuje úlohu lidu v povstání. Vcelku je Fraňkův doslov koncipován spíše jako politická úvaha. Již soudobá kritika konstatovala, že v něm chybí aspekt estetického chápání uměleckého díla v jeho specifičnosti.[114]

Zřetelná mezera v původní české rusistice byla suplována, jak to bylo vůbec pro první poválečné údobí typické, překlady. Tak v r. 1950 vyšla v překladu jako samo-

---

[109] Eva Hermanová, *Autor Hoře z rozumu*, Literární noviny 3, 1954, č. 7, str. 5. — Základní fakta o Gribojedovově životě a díle připomenul svým jubilejním článkem také Vladislav Stanovský, *A. S. Gribojedov — básník Hoře z rozumu*, Slovanský přehled 40, 1954, č. 2, str. 56.

[110] Takového charakteru jsou např. recenze, otištěné r. 1953 v královéhradecké Pochodni, viz pozn. 36.

[111] Naděžda Slabihoudová, *Hoře z rozumu a jeho české překlady*, disertační práce, Praha 1949, 121 str. Není ovšem vyloučeno, že gribojedovovské téma bylo zadáno na některé z fakult jako diplomová práce.

[112] Bohumil Mathesius, *Shakespeare ruské komedie, A. S. Gribojedov, Hoře z rozumu*, Praha 1947, str. 90—93.

[113] Boh. Franěk, *Doslov, Hoře z rozumu*, Praha 1954, str. 165—175.

[114] Jiří F. Franěk, *Jubilejní vydání Hoře z rozumu*, Literární noviny 4, 1955, č. 4, str. 4, 21. 1.

statná brožurka populárně vědecká studie S. M. Petrova *A. S. Gribojedov.*[115] Hodnotnější je pouze v oblasti historické, tam kde se opírá o monografii Něčkinové o vztahu Gribojedova k děkabristům. V rozboru komedie se omezuje jenom na její ideový výklad.

A tak jediné, co můžeme jmenovat za celé toto dlouhé údobí z české literární rusistiky, je kapitola ve skriptech Karla Martínka, *Dějiny ruského předrevolučního činoherního divadla.*[116] Je to současně také první pokus o souhrnné zpracování ruského dramatu. Předností práce K. Martínka je, že na základě moderní sovětské literatury zařazuje Gribojedovovo dílo do širokého divadelního kontextu počátku 19. století. Vyplývá z toho řada cenných poznatků nejen literárněhistorických, ale i tvarových. Martínkovi se poprvé u nás podařilo výstižně charakterizovat formální kvality Gribojedovovy komedie. Nepokládám však za správné, že se Martínek vůbec nezmiňuje o ostatní Gribojedovově tvorbě, která byla přece jen nutnou průpravou k pozdějšímu dramatikovu mistrovství.

Shrneme-li celkový přínos českého tisku v poválečné době, je třeba konstatovat, že v poměru k tomu množství prací, které Gribojedovovu dílu věnovala sovětská literární historie, zachovala se současná česká rusistika k tomuto básníkovi velmi macešsky. Lépe jsme na tom s českými překlady Gribojedovovy komedie. Dva bezprostředně po sobě následující moderní poválečné překlady, zbavené rusifikující přítěže starších verzí, a posléze tlumočení zcela současné, to plně dokazují. Řada poválečných inscenací, pokračujících až do současnosti, z nichž některé dosáhly velmi dobré úrovně, svědčí o tom, že Gribojedovova nesmrtelná komedie má také v českém repertoáru své stálé místo.

[115] S. M. Petrov, *A. S. Gribojedov*, Praha 1950, 63 str. Stranou ponecháváme učebnice, ať již překlady z ruštiny, jako např. G. N. Poslepov, P. Šabliovskij, A. Zerčaninov, *Dějiny ruské literatury*, I. díl, Praha 1947, Gribojedov, str. 165—182 nebo kompilace původní, jako je *Ruská a sovětská literatura pro pedagogické instituty*, Praha 1963. — *Příruční slovník naučný*, Praha 1963, d. 2, str. 54 uvádí jen několik základních údajů o životě a díle A. S. Gribojedova.

[116] Karel Martínek, *Dějiny ruského předrevolučního činoherního divadla*, I. díl, Praha 1967, *Gribojedovovo Hoře z rozumu*, str. 142—152.

ÜBER DIE AUFNAHME, WELCHE DEM SCHAFFEN VON A. S. GRIBODEJOV IN DER TSCHECHISCHEN ÖFFENTLICHKEIT ZUTEIL WURDE

Gribojedov's „Verstand schafft Leiden" wurde ins Tschechische verhältnismäßig spät — erst in der Hälfte der Neunziger Jahre — gelegentlich der hundertsten Wiederkehr von des Dichters Geburtstag übersetzt. Die ersten Versuche der Übersetzung sind zwar älteren Datums, sie blieben jedoch ohne Erfolg. Auch die erste veröffentlichte Übersetzung aus der Feder von Schnabel-Kalenský hatte zahlreiche Mängel. Erst die Übersetzung von Fr. Vever aus dem Jahre 1913 wurde als bühnenreif angesehen und im Jahre 1913 zum Einstudieren der Komödie bestimmt. Autor der im Jahre 1932 herausgekommenen dritten Übersetzung war Fr. Táborský, der jedoch bereits während der Neunziger Jahre daran zu arbeiten begonnen hatte. Der Stil der Übersetzung jener Zeit ist auch an der Wiedergabe Táborský's erkennbar. Dennoch beurteilte sie die zeitgenössische Kritik günstig, obzwar sie von Russismen überladen und auch sonst nur wenig gelungen war. Ein Beweis dafür ist die Tatsache, dass Táborský's Übersetzung gelegentlich der zweiten Aufführung der Komödie im Jahre 1935 nicht verwendet wurde. Ein Unbekannter versuchte damals nämlich die Übersetzung Vever's mit der Wiedergabe durch Táborský zu verschmelzen. Dadurch entstand ein sprachlich unkünstlerisches Konglomerat, was die damalige Kritik auch offen feststellte. Eine bühnenfähige Fassung von „Verstand schafft Leiden" sicherten erst nach dem zweiten Weltkrieg herausgekommene Arbeiten des Übersetzer-Kollegiums, bestehend aus M. Marčanová, B. Mathesius und Z. Niliusová im Jahre 1947, das an die schon vor dem Kriege bestandene Tradition der freien Übersetzung anknüpfte, und dann hauptsächlich die ausgezeichnete Übersetzung von Bohumil Franěk aus dem Jahre 1954. Sie wurde aber im Jahre 1970 abermals durch die Interpretation von Václav Renč übertroffen, welche den Anforderungen der scenischen Sprache noch besser entsprach.

Lange vor des Dichters Gribojedov Werk gelangte bei uns das Schicksal des Dichters selbst zur Kenntnis. Die tschechische Presse informierte die Öffentlichkeit zeitgerecht über seinen Tod und darüber, in welcher lässigen und gönnerhaften Form gegenüber dem damaligen Persien die zaristische Regierung die ganze Angelegenheit erledigte, als deren Hauptschuldigen sie in paradoxer Weise Gribojedov bezeichnete. Vom Jahre 1860 an informierte die tschechische Presse die Öffentlichkeit über das Schaffen des Genannten am intensivsten immer gelegentlich der jeweiligen Jahrestage, z.B. zur 50. Wiederkehr seines im Jahre 1879 erfolgten Ablebens, und haptsächlich zur 100. Wiederkehr des Geburtstages. Zu den bedeutendsten Arbeiten aus dieser Zeit gehören zwei Studien von Schnabel-Kalenský. Eine dávon wurde zur Einleitung der Übersetzung der Komödie. Beide erbringen zwar neue biographische Tatsachen, aber in der Interpretation von Gribojedov's Werk wurden sie unter dem Einflusse von Bělinský stark verzeichnet. Die wertvollste Arbeit aus den Neunziger Jahren ist eine Studie von J. Polívka, welche den Widerhall des Werkes in der russischen Kritik zusammenfaßt. Ein Aufsatz Táborský's, der später mit geringfügigen Änderungen als Einführung zu seiner Übersetzung verwendet wurde, ist auf die Art einer Biographie verlaßt. Das Jubiläumsjahr 1904 (anläßlich des 75. Geburtstages) erweckte nur schwaches Interesse bei der tschechischen Kritik. Auch Fr. Vever konzipierte seine kurze und nicht immer richtig informierende Einleitung zur Übersetzung mehr oder weniger biographisch. Das erste sehr eindrucksvolle Interesse der tschechischen Kritik ist erst nach dem ersten Weltkrieg, genauer gesagt im Jahre 1929 festzustellen. Die Aufsätze aus dieser Zeit nahmen die verschiedenen Seiten im

Leben und Schaffen von Gribojedov wahr und berichteten auch über die Jubiläums-Feierlichkeiten in Moskau und Prag, und über die sowjetischen Inszenierungen von „Verstand schafft Leiden". Sie widmeten ihre Aufmerksamkeit auch dem musikalischen Talent des Dichters, stöberten in der neuen sowjetischen Literatur über denselben usw. Die bedeutendste Arbeit in dieser Hinsicht ist die in der Zeit zwischen den beiden Kriegen verfaßte Interpretation von J. Horák über die Beziehung von Gribojedov zu den Dekabristen. Diese Problematik bemerkte bei uns zum erstenmal J. Polívka. Nach dem zweiten Weltkrieg widmete die tschechische Kritik und Literaturgeschichte dem Werke Gribojedov's verhältnismäßig wenig Aufmerksamkeit. Nur eine einzige Arbeit über die tschechischen Übersetzungen von „Verstand schafft Leiden" blieb im Manuskript erhalten. Die Kritik wandte sich vor Allem der Rezension neuer Inszenierungen der Komödie auf den Bühnen in Prag und außerhalb von Prag zu. Während in früheren Zeiten bei uns „Verstand schafft Leiden" nur dreimal — in den Jahren 1918, 1933 und 1935 — aufgeführt worden war, wurde diese Komödie nach dem Jahre 1947 dank dem modernen Übersetzungswesen, das dem Dichter Gribojedov außergewöhnliche Aufmerksamkeit zuwendet, zum ständigen Bestandteil des Repertoirs der tschechischen Bühnen.

Übersetzt von *Jos. Hild*